68
6 D
23

M

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu
IV. 7. h

R. II ed. To II p 25 n. 12

31. 5. 11

5-10-A-23

Digitized by Google

Col. Rom. Soc. Jes. Cat. Ins.

MATTHAEI CVRTII PAPIENSIS DE PRANDII AC CAENAE MODO libellus.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

ROMAE, M. D. LXII.
Apud Paulum Manutium, Aldi F.
Cum priuilegio Pii IIII. Pont. Max.

ILLVSTRISS. AC REVER.

CAROLO BORROMEO,

PII IIII. PONT. MAX. NEPOTI,

Cardinali amplisſimo, Bononiæ Legato,

Raphael Curtius.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

QVANTOS labores tulerit, Carole Cardinalis præſtantiſſime, Matthæus Curtius, pater meus, in ueteri medicina reſtituenda, atque a barbarorum iniuriis uindicanda, Hippocratis, Galeniq; placitis illuſtrandis, neminem eſſe arbitror a litteris non alienum, qui ignoret. uiuit enim recens adhuc, & uiuet, opinor, diutiſſime uiri eruditiſſimi, de re litteraria, atque adeo de ipſo humano genere optime meriti nomen illuſtre: uerſantur præclara eius ingenii, ac doctrinæ monumenta in manibus atque in ore ſtudioſorum, in celeberrimis Italiæ Academiis, Ti

cinenſi, Patauina, Bononienſi, Piſana, in
quibus magna cum laude Philoſophiam
& Medicinam nouem & quadraginta an-
nos publice profeſſus eſt, inque aliis no-
biliſſimis Italiæ urbibus, Roma, Vene-
tiis, Mediolano, Florentia, in quibus ſcri
bendo, medendo, quibus poterat rationi
bus mortalibus conſulendo, ſuum omne
ſtudium, operamque conſumpſit. Cum
autē inter tot labores uiuens animaduer-
teret, ex multis, quæ partim publice pro
fitendo, auditoribus illa interim excipien
tibus, docuiſſet; partim ipſe eo animo ſcri
pſiſſet, ut aliquando accurate recognita
ad communem utilitatem peruulgaret;
nonnulla a quibuſdā, non illis quidem ma
leuolis, ut puto, ſed parum ſane id quod
conueniret ſpectantibus, adhuc rudia, nec
a ſe ſatis caſtigata in lucē dari: alia a com
pluribus Medicinæ profeſſoribus, qui fal
ſis barbarorum opinionibus ab adoleſcen
tia imbuti, hominis doctiſſimi ueriſſimæ
laudi inuiderent; quosque puderet, ea ſe-
nes

nes fateri eſſe perdenda, quæ imberbes didiciſſent, improbo animo carpi, ac lacerari: quo horum quidem obtrectationẽ ſuis lucubrationibus, ſub æqui lectoris iudicium poſitis, retunderet, illorum autem præproperum ſtudium coerceret; adiecerat animum ad illas omnes diligenter examinandas, atque expoliendas: ut, poſtquam a ſe lente probatæ fuiſſent, & extremam manum recepiſſent, publicarentur. cœptum pulcherrimum quo minus perficeret, mors ei ſuperueniens effecit. Hanc ego parentis mei optimam uoluntatem, pro ea pietate, quã eius memoriæ debeo, proque meo iuuandi homines ſtudio, cũ mihi haudquaquam negligendam putarem, delegi inter nonnulla illius ſcripta, quæ ab eo ſatis diligenter recognita reperi, elegantem libellum de prandii ac cænæ modo, antea nunquam auctoris iuſſu editum, quem primum tanquam maiorum operum præcurſorem emitterem, ratus illum nulli non hominum generi gratiſſimum

mum fore, atque utiliſſimum. Iure autem is liber ſub tuo nomine ac tutela prodire debuit, Carole Cardinalis ampliſſime, cum quòd eius eſt, qui auunculo tuo Pio IIII. ſemper, dum uixit, deditiſſimus fuit, tum quòd a me publicatur, qui non ſolum eiuſdem in eundem uenerationis ac pietatis ſingulari eius erga me benignitate confirmatæ atque uehementer auctæ, ſum heres, uerum etiam mei in te ſummi ſtudii, ſummæque obſeruantiæ aliquod extare monumentum cupio: ut, quæ a te in me officia beneuolentiæ plena proficiſcũtur, ea nõ male eſſe poſita uideri poſſint. Hoc igitur munuſculum ut libenter ſuſcipias, te ſupplex oro, ſic, ut non illius quidem pretium ſpectes, quod etſi non contemnendum, amplitudini tamen tuæ comparatum, perexiguum eſt, ſed ut eius tantummodo, qui illud offert, ſinceram uoluntatem, animumque tuo clariſſimo nomini addictum reſpicias.

MATTHAEI CVRTII PAPIENSIS DE PRANDII AC CAENAE MODO

Libellus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

NVNQVID & in ſecunda, & in aduerſa ualetudine, cæna prandio plenior eſſe debeat, complures inter ſeſe diſcordes contendunt: quamuis tam Hippocratis, quàm Galeni mens hac in re ſit apertiſſima. Primum dicam, quemadmodum ſanos agere conueniat: tum ad ea tranſibo, quæ ad ægros pertinebunt: & initium ab Hippocrate capiam: ſubinde Galeni rationes, & auctoritates adducentur. Dixit Hippo
» crates, Semel die comedere emaciat, ſiccat, uentrē ſi- 2. de ratio-
» ſtit: prandere uero cōtraria facit: clare indicans idem ne uict. prope finem.
eſſe prandere, & bis comedere, ſemel die comedere, & cænare: ita ut cæna ſit omittenda nunquam. Idem plane nobis indicat Hippocrates ſecūdo de ratione uictus in acutis: nā qui ſemel die comedebant, prandere non Textu 22. 24. 27.
conſueuerunt. Nullus autem inficiari poterit, quando ſemel die cibus aſſumendus ſit, ea hora ſumi debere, qua melius concoqui, diſtribui, ac nutrire ualeat. Et quoniam apud Hippocratem hora cænæ ſumitur; ſequitur ut ea hora melius concoquatur, & nutriat. quare plenior in cæna dandus erit: quando prandium & cænā dare conueniet. Cænam cibationem intelligo ueſpertinam, a qua longo per noctem ſomno dormiendum eſt: prandium matutinam, a qua fere nullus eſſe ſomnus

debet; de quibus infra latius dicitur. Oſtendens Hippocrates, qua ratione uictus hyeme, uere, æſtate, & autumno utendũ ſit: de hyeme loquens, manifeſte iubet, ſemel die cibũ capere, niſi quis ualde ſtrictum uentrem habeat: ſin minus, exiguum prandere. de uere, ac æſtate dicit, prandeto parũ. de autumno idem ex dictis ſuis plane colligitur. Id quod etiam Celſus uoluit, ita dicens: Hyeme plus eſſe conuenit, minus, ſed meracius bibere, multo pane uti, carne potius aſſa, modice oleribus, ſemel die cibum capere, niſi ſi nimis uenter aſtrictus eſt. ſi prandet aliquis, utilius eſt exiguum aliquid, & ipſum ſiccum, ſine carne, ſine potione ſumere. Videtur autem Celſus omnia quæ dicit de ratione uictus in quattuor anni temporibus, ab Hippocrate loco citato cepiſſe. Nõ poſſet Hippocrates clarius dicere, in quolibet anni tempore cænam prandio pleniorem eſſe debere. Quòd uero liber de ratione uictus, quantum ad eam partem, quæ de uictus ratione pertractat, ſit Hippocrate dignus, docuit Galenus. Ex eo quòd hyeme & uere ſomni ſunt longiſſimi, concludit Hippocrates his temporibus copioſius eſſe nutriendum, non alia ratione, quàm quòd in ſomno concoctio, ſanguinis generatio, & nutricatio melius fiunt: ut in eo commento Galenus habet. Tum igitur copioſiora alimenta ſunt exhibenda, quando ſomnus longus ſuccedere debet. id autem fiet ſi cæna dabitur amplior: alioquin illa clauſula, Et ſomni longiſſimi, fruſtra fuiſſet in Aphoriſmis collocata. Hippocrates quoque dixit: Labor, cibus, potus, ſomnus, uenus, omnia mediocria. Citat hunc locũ Galenus, & interpretatur dicens: Hippocratem eorum omnium modum definire, cum dixit omnia mediocria, tempus uero uſus indicare ipſo ſermonis ordine, ut pri

mum

[Margin notes: 3. de rõne uict. — lib. 1. c. 3. — 1. de alim. facul. c. 1. & 24. — Aphor. 15. primæ ſect. — Sect. 6. lib. 6. de morbis uulg. — 1. de alim. facultate]

mum fiant exercitationes, ſubinde cibus, deinde potus, poſtea ſomnus, nouiſſime uenus: in his uidelicet, quibus uenere eſt utendũ. Vult igitur cibum, potumq́; tum potiſſimum dari, cum poſtea dormiendum eſt. quare plenior in cæna cibus exhiberi debet. Galenus ualentius alimentũ ueſperi dandum cenſet: idque ſemper obſeruare iubet, his non leue percepturis commodum, qui ita cibabuntur: triplicique ratione id ipſum demonſtrat, tum quòd in duplo fere longius tempus inter cænam, & prandium, quàm inter prandium & cænã interponatur: quo naturalis & innata nobis facultas alimentum perfectius coquere, ac diſtribuere ualeat: nemo enim inficias ibit, idem agens in longiori tempore amplius & perfectius agere poſſe, quàm in breuiori. Copioſius igitur ac ualentius alimentũ in cæna erit exhibendum, a qua longius tempus pro ſui adminiſtratione ſuccedit: tũ quia cõcoctiones in quiete magis quàm in motu perficiuntur. & proinde poſt aſſumptũ cibum non poſſunt exercitationes, niſi prima in uentre completa coctione, ſecunda in iecinore, atque tertia iam in membris incipiente. Cum igitur longior ſequitur quies, tum liberalior eſt exhibenda cæna: ſiquidem copioſius alimentum dari debet, quando naturalis eum facultas perfectius adminiſtrare ualeat, tum quia per ſomnum concoctiones omnes quàm in uigilia fiunt perfectiores, & a cæna longus debet ſomnus ſuccedere. hoc uſus oſtendit. Illud aperte dixit Galenus. Hæ rationes in omni temperamento, ætate, habitu corporis, quolibet anni tempore, regione, ac ſtatu cæli demonſtrant æqualiter. Si uero contingat quòd uel ex acceſſione febris, uel dolore, uel alia quapiam cauſa non ſubſequatur a cæna quies, nec ſomnus, nec longius tempus inter cænã

cap. 1. & 2. de ſan.tuen. in prin.

7. de morbis curãdis cap. 6.

libro 3. de cauſis pulſuum cap. 9. & in comm. Aphor. 15. ſect. primæ.

& conſequentem cibationem ſit intermedium; ſed e contra, poſt prandium quies, ſomnus, & longius tempus ſequatur: tunc prandium cæna copioſius eſſe dandum, eiſdem rationibus penitus oſtendetur: illo ſemper fundamento ſtabili manente, eo potiſſimum tempore nutrimenta danda eſſe, quo melius concoquere, diſtribuere, & adminiſtrare, facultas noſtra naturalis ualeat: idque potius in quiete, in ſomno, ac in longiori tempore contingere. Hanc uero ſententiam perpetuo Galenus obſeruat, non modo in ſanis, uerum etiam in ægris, & præſertim ex ſicca uentris intemperie, unde corpus uniuerſum ſiccum, & gracile redditum eſt; atque etiam in conualeſcentibus ſanitati propinquiſſimis: dicitque athletas id ipſum non aliqua ſolum ratione inueniſſe, ſed experientia quoque longa comprobaſſe. Hoc etiam obſeruat, quoties ante cibũ balneo ſit utendum. Si uero quis ante balneum, uel exercitium, cibum capere compellatur; ſicut ipſe quandoque propter infirmos uiſendos, uel obeunda ciuilia negotia cogebatur: non ſolum minus in prandio, quàm in cæna, ſed panem ſolum ſine potu, ſine quauis alia re ſumebat in ea quantitate, ut ante balneum perfecte concoqui ualeret. Quibuſdam uero pane ueſci ſine obſonio nõ placet, ſed eum cum oliuis, melle, aut ſale ſumunt. ſunt etiam qui poſtea uinum pro conſuetudine bibunt. His ita ſe habentibus apud Hippocratẽ & Galenum, clarum eſt, ſi quis ſanus tantum ſemel die cibum capere debet, in cæna dandum eſſe, a qua ſomnus ſubſequi ſolet. Si uero bis die dandus ſit, uel homo liber eſt, uel in ſeruili, aut negotioſa uita. Si liber, mane poſt exercitium, & balneum prandium dari debet: et cibus dandus tantus eſt, quantus prius quàm cæna ſumatur: totus prorſus

6. de ſanitate tuenda.

ſit

ſit elaboratus, & concoctus: id contingere multo ac ualentiori alimento nō poteſt. quare leue ſumendum eſt, quo uidelicet & concoquatur celeriter, & excrementum eius deſcendat, & uacuus, purusque uentriculus cænam excipiat; quæ tanta ſit, ut prius quàm ſequenti die prandium ſumatur, tota penitus probe concoquatur. copioſius igitur & ualentius in cæna dabitur, a qua longa ſuccedat quies, & ſomnus, & usque ad horã ſequentis cibationis longius eſt tempus. Si uero ſit in ſeruili, aut negotioſa uita, ut ante balneum, & completas exercitationes alimẽtum capere ſit expediens: tum in prandio ſolum panem ſine obſonio, ſine potu, prout Galeni mos erat, ſumere debet, uel panem cum oliuis, aut melle, aut aliqua re ſimili, ac etiam, ut alii faciebant, bibere. Hæc tempore Galeni uera fuiſſe conſtat: noſtris autem temporibus quia balneis non utimur, idem in homine libero, uel in ſeruili uita conſtituto, de prandio & exercitationibus dicendum eſt, quod tempore Galeni de balneo, & prandio dicebatur. Ambigunt aliqui, num ſanis hominibus aliquando conueniat alimentum ſemel dumtaxat in die capere. clare dicit Hippocrates, aliquos ſemel die tantum cibum capere cõſueuiſſe: a qua conſuetudine ſi quandoque recedebant, uariis, hisque non paruis ſymptomatis exercebantur: ſatius igitur erat ipſis tantum ſemel die cibum capere. 2. de rõne uict. in acutis, text. 22 & ultra.

» Qui enim cuilibet rei inſueſcunt, magna ex parte naturæ ſuæ conuenientem conſuetudinẽ deligunt, propterea quòd ab his quæ non conueniunt, ſubinde læſi, ipſa reiiciunt. aliqui tamen, uel dulcedine uicti, uel ſe lædi non ſentientes, in malis aſſuetudinibus perſiſtunt, uerum ii pauci, plures qui non perſiſtunt. identidem pluribus in locis uoluiſſe Galenũ perſpicuum eſt. quorum 5. de ſanit. tuen.

naturæ

2. de rõne naturæ ſemel die cibum capere conueniens eſt: ii ſupe-
uict.in acu- riore parte non ſunt bilioſi: ſtomachum,& uniuerſam
tis 29. uim cõcoctricem ualentem, corpus non ſiccum, aluum
non aſtrictam obtinent: ſiquidem ſemel die comedere,
ut ſupra dictum eſt, corpus & emaciat, & exiccat, &
aluum ſiſtit. Cum uero in ſenectute ſtomachus una ui-
ce, tantum cibi concoquere non ualebit, quantum pro
corporis nutricatione requiritur, tum bis die cibus ca-
piendus,& in extrema ſenectute ter, ut de Antiocho me
dico, & Thelepho grammatico ſcripſit Gal. Qui conſue
5. de ſanit. tudinem naturæ ſuæ conuenientẽ obtinent, & tantum
tuen. ſemel die cibum capere ſolent, licet ſenſim conſueſcere
poſſent bis die, ſatius tamen ipſis eſt, tantum ſemel ci-
7. de uſu par bum capere, quo ſtudiis, ac optimis rebus incumbere
tiũ cap. 21. melius ualeant. Celſus de ſano qui bene ualet, ac ſuæ
lib. 1. cap. 1 ſpontis eſt, dicit. Bis die potius quàm ſemel cibum ca-
» pere prodeſt, & ſemper quamplurimũ, dummodo hunc
» concoquat. Dupliciter uidetur Celſus iam dictis ad-
uerſari: & quòd bis die, potius quàm ſemel, cibus ca-
piendus ſit: & quòd quamplurimũ ſemper accipiatur.
ſic enim in prandio nõ minus quàm in cæna capietur.
Si tamen Celſi ſententia recte conſideretur, omnino
Hippocrati, Galenoque conſentiens inuenietur. Licet
enim his, qui litterarum cupidi, & ſtudiis dediti ſunt,
præſtet, ſemel die quàm bis cibum capere: ubi ueterẽ
hac in re conſuetudinem naturæ ſuæ conuenientem te- «
neant, id quod ſeptimo de uſu partium uoluit Galenus: «
illis tamen ſanis, qui bene ualent, & ſuæ ſpontis ſunt, «
id eſt, nec ſtudiis, nec ciuilibus negotiis occupati, pro «
ſanitate tuenda bis die potius quàm ſemel cibum cape- «
re decẽs eſt. Et hoc eſt quod aperte Celſus uoluit. Illud «
quoque, Et ſemper quamplurimum, modò hunc con-
coquat,

coquat, aſſeuerant Hippocrates & Galenus. ſemper enim oportet alimenta innati caloris multitudini proportione reſpōdere, quoniā plura quā conueniant calorem natiuū extinguunt: & proinde ſenes paucis fomentis indigent, quia a multis extinguuntur, ex paucioribus uero corpus abſumitur. unde qui plurimum habent innatum calorem, plurimo indigent alimento, alioquin corpus abſumitur. Semper igitur alimenti tanta copia danda eſt, quantam calor innatus concoquere & elaborare poteſt: id quod eſt, Semper quamplurimum dare, modo hunc concoquat, ut habet Celſus. Verum cum a cæna tempus, ſomnus, & quies longiora quàm a prandio ſuccedant, & proinde tum copioſa alimenta ualeat calor innatus concoquere, ac elaborare: cænam prandio pleniorem eſſe dandam, ex Celſi, Hippocratis, & Galeni dictis firmiſſime tenemus. Quòd uero ſanus qui bene ualet, & ſuæ ſpontis eſt, nullis obligare ſe legibus debeat, ex Galeno colligitur quinto de tuenda ualetudine: ubi ſanos ualentes, temperatos eſſe uoluit,

Sect. prima Aphor. 14. & 15.

„ uel temperamento propinquiſſimos, cum dicit: Quip-
„ pe ualentium hominum ea ſunt munera. porro tales
„ nunquam fuerint, niſi mediocri ſint temperatura. quos
„ in arte medicinali præſide non egere dixit: qui ſingulo
„ rum quæ aſſumuntur quantitatem metiatur. optima
„ ſiquidem natura quantum appetit, tantum etiā conco-
„ quit. ſic & ſomno modum ipſa natura præfinit. Cumq;
„ talem rationem uictus adhibuerint, nullum eſt in ex-
„ crementis eorum delictum. In exercitiis autem cum pri
„ mum laxari cœperit corpus, cōfeſtim quieſcere. Quare

lib. 3. cap. 15.

pro natura ſua, potius quàm medicinæ legibus, regulari debent. Quòd autē uarium uitæ genus habere oporteat, accipitur ex Aphoriſmo Hippocratis, cum dicit.

50. ſecundæ ſect.

Oportet

„ Oportet igitur ad inconſueta permutari. quoniam, ut
„ inquit Galenus in commento, Eſt una tantum conſue-
„ tudo periculoſa, cũ omnes homines inopinatis rerum
„ ſortibus ſubiiciantur. ne igitur inſidentes aliquando re
„ pente in nobis inſueta multum offendamur, ſatius eſſe
„ inquit omnia tentare.

Diff. 121. Conciliator contrariam ſententiam, quantum maxime poteſt, uariis rationibus & auctoritatibus probare cõtendit: et cum uaria uitæ genera uideamus, alios ſuæ ſpontis eſſe, alios negotioſam uitam uiuere: & horum alii modica, ſuauique exercitatione, alii robuſta, uehementique utuntur: quorum rurſus alii, ut uictum lucrentur, perpetuum diem uehementes obeunt exercitationes: alii, dumtaxat ante quàm prandium ſumant. Qui integro die uictum quærentes, uehementer ſe exercent, necnon & qui liberi, uel in negotioſa uita conſtituti, modice ac leuiter exercentur, his prandium cæna plenius eſſe dandum Conciliator aſſeuerat: illud quidem, quoniam tam robuſtas exercitationes ferre poſſet nemo, niſi copioſe & pranderet, & meridiaret: hoc uero quoniam in alimento concoquendo lumen ſolis potiſſimum iuuet: tum quòd Antiochus medicus, & Telephus grammaticus, prandium cæna plenius per-
5. de ſanit. tuen. petuo ſumentes, longiſſimam, ut Galenus aſſerit, uitam uixerunt: tum quòd in nocte & in ſomno calor innatus in crudis humoribus concoquendis potiſſimum eſt intentus. Quare ut a concoctione non retrahatur, copioſius alimentum in cæna non eſt aſſumendum. Hæ Conciliatoris rationes in ſanis (de laborantibus enim ſubinde dicemus) haud multo negotio funditus diluentur. Quod ad eos attinet, qui diebus integris robuſtis exercitationibus uictum quærunt, omnino copioſius

prandere

prandere, ac meridiare, nec non cænam leuiorem cape re debent. id quod prædictis minime refragatur. ſiquidem cum de mente Hippocratis & Galeni dicitur, in ſanis cænam pleniorem prandio ſumendam eſſe, de iis intelligitur, qui pro tuenda ſanitate, recta ratione uictus uti & uolunt, & poſſunt. ſi quis enim lubens ſecundæ ſuæ ualetudini non proſpiciens in prandio ſtomachum immodico cibo repleret, huic uel non cænare, uel certe leuis cæna conueniret. id tamen aperta ratione tuendæ ſanitatis plurimum diſtaret. Identidem operariis, tota die quærēdi uictus cauſa ualentibus exercitationibus uti coactis, ut labores commodius ferre ualeant, plenius prandere, ac meridiare conducet. quod cum fecerint, uel nulla uel certe leuis eſt offerenda cæna: uerum recta uictus ratio non ſeruabitur. hi nanque plenius prandent neceſſitate compulſi, non recta uictus ratione utentes, & alimenta leuiora in prandio, in meridie, data, tempore cænæ uel in ſtomacho manent, uel in totum corpus incocta ſunt diſtributa, propter uehementes exercitationes a membris attracta. Cæna itaque leuior omnino ſumenda eſt: & ut ſemel dicam; ſi quis alimenta tam copioſa prandens acceperit, ut hora cænæ concocta non inueniantur, huic uel nulla, uel certe leuis cæna danda eſt: tantum enim alimenti in prandio ſumi debet, ut eo concocto cænam ſtomachus uacuus, & purus excipiat. Quòd uero operarii, qui totos aliquando dies operas faciendas obeunt, non proba ratione uictus utantur, aperte docet Galenus, cum de pane azimo loquens, quem diebus feſtis rura ſua facere „ conſueuerant, dicit. Poſtremo quibuſuis etiam robu- „ ſtiſſimi corporis noxa erit, quales ſunt, meſſorum, ac „ foſſorū præſtantiſſimi quique, ab his nanque panes nō fermentatos,

1. de alim. facul. cap. de tritico.

,, fermentatos, facilius quàm a grauiſſimis athletis confi
,, ci uideas. & parum poſt ſubdit. Ad horum porro con-
,, coctionem tum conſuetudo, tum uero etiam parcior
,, aſſumptio conducit, ac denique ipſa totius corporis ina
,, nitio, quæ illis ſuperuenire ſolet, qui de mane ad ueſpe
,, ram usque in ſtatis negotiis reſudarunt: nam uacuæ ue
,, næ non tantum ſemicoctum ſuccum, uerum etiam o-
,, mnino rudem, & inconcoctum uentriculo nonnun-
,, quam præripiunt, cum a cibo ſtatim laboratur: qua de
,, cauſa grauiſſimis quoque illi morbis corripiuntur, ra-
,, roque ad iuſtam perueniunt ſenectutẽ: atque hæc uul-
,, gus ignorans, beatos illos de corporis robore prædicat,
,, cum ea eſſe, & concoquere cernunt, quæ nemo noſtrum
,, ne deuorare quidem poſſit, ne dum concoquere. Cur
uero nõnulli ex his robuſti longo ſatis tempore uiuant,
,, ſubiungit rationem Galenus dicens. Enimuero & gra-
,, ues, altique ſomni, qui defatigatos arctius ſolent com-
,, plecti, cum concoctionem ipſam mirifice iuuent, mul-
,, tum afferunt momenti, ne a prauis eduliis damnum ac
,, cipiant: quippe ſi plures ex ordine noctes peruigilare
,, eos cogas, illico morbum incurrunt. illis igitur unum
,, hoc ad prauos cibos peruincendos datum eſt. Magna
itaq; ex parte ii operarii grauiſſimos morbos incidunt, & maturam raro ſenectutem attingunt, & ſi nonnulli ex eis diu bene ualentes uiuant, id ex ſomni profundioris auxilio, potius quàm recta uictus ratione cõtinget, quo fit ut eorum uita nec ſit laudanda, nec beatificanda, nec in earum numero recipienda, quæ pro ſanitate tuenda rectam uictus rationẽ ſeruant. Quod uero ad eos attinet, qui uel ſuæ ſpontis ſunt, uel in negotioſa uita modicis; hisque leuibus exercitationibus utuntur, Conciliator ualde mihi uidetur errare. nam Galeno manifeſte contradicit:

contradicit, qui de ſe ipſo ciuilibus negotiis, & uiſitandis infirmis occupato (id quòd nec ualens, nec uehemens eſt exercitatio) dicit, quòd in prandio ſolo pane utebatur: & in ſeruili uita conſtitutis Antonino Imperatori miniſtrantibus, identidem faciendum eſſe conſulebat, etſi nonnulli, quibus ſolo pane ueſci non placebat, eum cum palmulis, aut oliuis, aut melle, aut ſale ſumerent: erant etiã qui poſt panem uinum biberent, nec ii ualentibus utebantur exercitiis. quinimmo de hìs loquitur Gal. quibus propter ſeruilem uitã, aut ciuilia negotia, prius quàm pranderent uti balneo nõ licebat, tantumque cibi ſumere præcipiebat, quantum ſex horis probe concoqui potuiſſet: quòd ſi exercitari cupiebant, eo maxime pacto citra noxã exercitationi ſe committerent, ſin minus, prandio concocto balnearent ſe, tum cænã caperent. Neque enim Galenus tam exiguam cibi quantitatem in prandio ſumi iubet, ea ratione tantum, ut a prandio tuto ſe exercitent: quemadmodum Conciliator putat: ſed etiam ut hora balnei, & cænæ concocta ſit, ſtomachusque uacuus, & purus cænã excipiat. Quòd uero concoctiones in die lumine ſolis, amplius iuuentur, ac perficiantur, quàm noctu ex ſomno, manifeſte falſum, & plenum erroris eſt. ſiquidem tamen perfectiores fiunt concoctiones, cum natiuus calor in nobis plus abundat, ut ex ſupraſcriptis Aphoriſmis dilucide patet. Quare his qui creſcunt hyeme quoq; nec non & uere in ſomnis longis, & his qui athletarum more ſe exercent, copioſiora alimenta ſunt exhibenda: quia plus in quouis corũ calor innatus abundat. Cum itaque noctu in ſomno naturalis calor intus moueatur, & in die lumine ſolis euocetur extra, melior noctu in ſomno fiet concoctio, quàm lumine ſolis interdiu in

6. de ſanit. tuen.

Sect. prima Aphor. 14 & 15.

uigilia. id quod etiam in præcedentibus oſtendebatur, & quẽadmodum hyeme potiores, quàm in æſtate fiunt concoctiones, ſic noctu fiunt, quàm interdiu perfectio res. Obiiciet forte quiſpiam, ſi quemadmodum æſtas ſe habet ad hyemem, ſic dies ad noctem: cum plura debi lia uiribus animalia deterius hyeme, quàm æſtate concoquant, eadem penitus ratione ſequetur, deteriorem noctu quàm interdiu fieri concoctionem: & proinde Aphoriſmus ille Hippocratis, Ventres hyeme, & uere calidiſſimi ſunt natura, uerus tantũ erit in bene ualentibus, & robuſtis animalibus. Homines itaque imbecil li, ſicut alimenta melius æſtate, quàm hyeme concoquunt, pari ratione, melius in die, quàm in nocte. ipſis igitur prandium cæna plenius dare conueniet. Certe nemo poterit inficiari, quin homines, & animalia im becilla, calore natiuo ab hyemis frigore pæne extincto, deterius hyeme cibos concoquant, ac quin alimentum copioſius æſtate, quàm hyeme ſit exhibendum. Non ta men exinde ſequitur, amplius in prandio, quàm in cæ na dandum eſſe: quia licet, quemadmodum ſe habet æſtas ad hyemem, ſic quoquo modo ſe dies habeat ad noctem: non tamen ex omni parte ita ſe habere neceſſe eſt. quippe inter æſtatis calorem, & hyemis frigus, extremum, & pæne maximum diſcrimen inuenies, ut in animalibus imbecillis, hyeme, non modo noctu, ſed interdiu calor natiuus ex toto quaſi deleatur. Inter diẽ uero & noctem diſcrimen ſic exiguum eſt, ut noctis frigus maius, quàm in die, calorem natiuũ potius uniat, quàm extinguat. et animalia quæ interdiu bene, noctu melius cõcoctiones perficiunt: niſi forte quis ſenio tam confectus eſſet, ut eius innatus calor a paruo frigore opprimeretur. quippe non uidemus animalia, quæ in-

terdiu

terdiu bene concoquant, noctu uero calor natiuus in ipſis extinguatur: ſicuti ſæpe uidemus animalia in æſtate bene coquere, quæ hyeme propter frigus maximum penitus extinguuntur. Siquis autem adeo detur imbecillus, ut eius calor natiuus interdiu fortior, noctu debilior, & a frigore noctis oppreſſus ſit, huic prandium cæna copioſius dandum eſt: nam cibus innato calori, ut ſupra diximus, ſemper proportione debet reſpondere. Alia erat Conciliatoris ratio in eo conſiſtens, quòd noctu calor natiuus intẽtus ſit in crudis humoribus cõcoquendis, nec ab ea concoctione ſit auertendus: & proinde cæna danda ſit exigua, prandium copioſius: cum interdiu calor innatus in crudis cõcoquendis non ſit intentus. parem, ſimilemque rationẽ facit de ægris materiali morbo laborantibus, quæ loco ſuo ponetur. Nunc de ſanis dicendum eſt. Aſſumit ſibi, calorem noſtrum natiuum noctu in crudis cõcoquendis intentum eſſe, & non interdiu, nec poſſe calorem ipſum duo ſimul facere, cibum ſcilicet, & humores crudos concoquere: id quod nedũ falſe, ſed abſque ullo rationis colore, ſine ulla probatione, poſtulatur: quippe Galenus de ſomno, in communi loquens, ſic habet. Nam ſo-
» mnus incidit, cum natiuus calor aut ex fatigatione, aut 3. de cauſis pulſ. c. 10.
» nimia ſiccitate ad alimentum ſe cõuertat, aut ob immo
» dicam humiditatem foras nequeat progredi. Poſtea de
» ſomno naturali loquens ſubiungit. At ſomni naturales
» ſimulque uigilãtiæ, ita quo modo ante diximus gignun
» tur. nam cum indigeat ſimulque deſideret naturalis ani
» malium calor copioſam humiditatem, ideoque in uiſce
» ra conueniet, & uentrem, fit ſomnus, qui ſimul atque ea
» fruitus eſt, & naturalem iam qualitatem recuperauerit,
» expergiſcuntur. In eodem libro, cap. nono ſic habet.

Quæ

„ Quæ ſit cauſa cur concoctiones per ſomnum meliores „ ſint, non in uentriculo modo, uerum etiam in uenis, in „ arteriis, in omni denique animalis corpore, non eſt hu „ ius loci explicare. Ex his clarum & omnibus notiſſimũ eſt, per ſomnum ſecedente calore natiuo ad interna, meliores fieri concoctiones & in ſtomacho, & in iecino re, uenis, arteriis, ac omni denique animalis corpore. Eodem igitur ſomni tempore, cibus in ſtomacho, crudi humores in iecinore, uenis, & arteriis, ſanguis in membris, melius quàm interdiu in uigilia concoquen tur: & ita poterit innatus calor ambo præſtare, cibum ſcilicet, & humores crudos concoquere: neutrum uero interdiu in uigilia probe facere ualebit. Accedit ad hæc, Galenum uoluiſſe pituitam in ſtomacho ex neceſſitate procreari, quamuis in eo cibus exactiſſime concoquatur, nec alibi poſſe neceſſariam habere generationem: ſimulque cum cibo concocto, pituita corpus alere ualens, a iecinore excipitur, & ſimul ambo in ſanguinem conuertuntur. Eodem igitur tempore & alimentum in ſtomacho concoctum, & pituitoſum, ac crudum humo rem iecur concoquit, nec unum magis, quàm alterum ſanguinem facere conatur. Si forte quiſpiam pro Conciliatore dixerit, crudos humores (quibus noctu concoquendis calor innatus eſt intentus) non utilem pitui tam, ſed eſſe ſuperfluitates ſecernendas, quæ, copioſio re cæna ſumpta, non probe poterunt expurgari: uideat „ commentum Galeni in Aphoriſmum: Ventres hyeme, „ & uere calidiſſimi ſunt natura. ubi clare dicitur, hyeme ac in ſomnis longiſſimis, ob copiam caloris naturalis ad intra, ne dum ſtomachi, ſed iecinoris quoque concoctionem, corporis totius nutricationem, recrementorum omnium uacuationem longe melius adminiſtrari: in hunc

In libello de atra bile c. 8.
2. Virt. nat. circa finẽ.
5. de uſu partiũ c. 4.

» in hunc modum dicente Galeno. Quòd autem omnia
» bene hiberno tempore in corpore animalis admini-
» ſtrentur, indicio ſunt naturæ opera fortiora. nam cibi
» in uentriculo concoquuntur: quoniam calor innatus
» plurimus eſt, & in ſomnis longioribus ſuperfluitates ex-
» purgantur: quæ quidẽ exquiſite extenuãtur per cutim:
» quæ uero in uapores conuertuntur, per reſpirationem:
» quæ uero ſufficientem habent craſſitudinem, per uri-
» nas. in his enim plus eſt ſedimenti, quàm per æſtatem:
» præter id, quòd etiam tota urinarum multitudo hye-
» me ſufficienter augetur. Itidem de ſuperfluitatibus alui
» dicendum, ſubiungit. Et quidem nutriuntur, & ſecun
» dum carnem augentur corpora hyeme magis, & plus
» optimi ſanguinis cumulant, niſi malo omnino utantur
» uictu. Prius enim in eodem commento ſic habetur.
» Atque ita contingit, diſſolui quidem, ac diſſipari eius
» ſubſtantiam, ſcilicet caloris innati, tempore æſtiuo
» contineri, ac cohiberi, & in profundum ſecedere hye
» mali. Ob hoc igitur & concoctiones, & ſanguificatio-
» nes, & nutritiones hiſce tẽporibus ſunt pleniores. Ad-
» dit autẽ & aliud ipſis contingens, quòd ſomni uidelicet
» longiſſimi fiunt ob noctiũ longitudinẽ: quod neque ip
» ſum parum confert ad naturæ operam. Merum itaque
ſomniũ fuerit aſſumptum Conciliatoris, nulla ratione, nulla prorſus auctoritate munitum. Supereſt, ut ipſius ratio, ex uictu Antiochi medici, & Thelephi grammatici deducta, diſſoluatur. In primis ſcire oportet, nõ nullos a principiis generationis adeo perfecta ſanitate præditos fuiſſe, ut absque recta uictus ratione longiſſimam uitã uixerint. quæ nanque ſumma ſanitate fruuntur corpora, ſemper ſana medici nuncupare ſolent, & nullis legibus obligare ſe debent, nullum genus cibi

fugere,

fugere,quo populus utatur: nec indigent præceptore, rationem uictus ordinante, ut auctor eſt Galenus ter-
Cap.85. tio medicinalis artis. et proinde plures uidemus homines robuſtos, proba uictus ratione non utentes, diutiſſime uiuere: id quod non ad exquiſitam, rectamque uiuendi regulam,uerum ad optimam ipſorum ſanitatem referendum eſt. nihil igitur prohibet Antiochum,& Telephum diu uixiſſe, quamuis pleniore prandio uſi fuiſſent: nec horum uitam alia ratione laudat Galenus,niſi quoniam, cum debiles ſenes extitiſſent, ter in die cibum, recta ratione,capiebant: id quod faciendum eſſe cunctis imbecillis ſenibus, pro recta uictus ratione docere propoſuerat. Si uero ad pleniorem,ut dicitur,menſuram probauero Telephum grammaticum, atque Antiochum medicum cænam prandio pleniorẽ perpetuo ſumpſiſſe, Conciliatoris ratio prorſus explodetur. Oſtendam primum uoluiſſe Galenum, ſenibus pleniorem prandio cænam ſumendam eſſe: tum declarabo Antiochum, & Telephum identidem feciſſe. Quòd ſenibus, & ex morbo conualeſcentibus, eadẽ ratio uictus re
Cap.100. fectoria conuenit, docet Galenus tertio medicinalis artis, dicens. Quæ autem reficit, atque reſtaurat, in conualeſcentibus, ac ſenibus locum habet. quæ uero ſit horum diſpoſitio, & a quibus præcipue cauſis ad naturalem reducantur habitum, in libris, in quibus de medendi artibus tractauimus, abunde explicauimus: ſed nunc per capita dicetur. Diſpoſitio quidem igitur talis eſt. optimus quidem, ſed exiguus eſt ſanguis, atque una cum eo ſpiritus animalis, atque uitalis. ipſæ uero particulæ ſolidæ ſicciores, & idcirco eorum uires ſunt imbecilliores, atque earundem ratione corpus uniuerſum frigidius. Cum igitur eadẽ utriſque ſit diſpoſitio,

eadem

eadem ratio uictus c onueniet renutritoria. Quinto
quoque de ſanitate tuenda itidem in hunc modum do-
» cet, cum ait. Nam id quoque ex maxime communibus
» præceptis eſt, ubi imbecillæ uires ſunt, crebra, exiguaq;
» frictione utendum; ubi ualidæ, rara, multaque. ſed hæc
» atque alia, ut dixiſſe quidem facillimum, ita, præeſſe ſe-
» nis ſanitati tuendæ, ſane eſt difficillimum, æque ut eo-
» rum, qui ex morbo conualeſcunt. Porro hanc artis par
» tem appellant iuniores medici græce, ἀναληπτικὴν: qua-
» ſi, refectoriam, dicas: illam, quæ ſenum ſanitati pro-
» ſpicit, γηροκομικὴν. uidenturque hi ambo affectus non
» eſſe exacta plane ſanitas, ſed uel morbi, & ſanitatis affe
» ctus quidam medii, uel omnino eius ſanitatis non eſſe,
» quæ firma, conſtanſque ſit, quam καθ᾽ἕξιν appellant,
» ſed eius potius, quæ fallax, incertaque ſit, quam κατά-
» σχεσιν nominant. Ergo, ſiue morbum, ſiue morboſum
» quendam affectum, ſiue medium quiddã ſanitatis, mor
» bique, ſiue κατάσχεσιν ſanitatem ſenium appelles, hu-
» iuſmodi quæſtionibus, cum his nos leuiſſimi homines
» petunt, pro nihilo habitis, ſcire licet, ſenilis corporis
» ſtatum, quoniã ex leui momento in morbum decidit,
» ſimili ratione his, qui ex morbo conualeſcunt, in uictu
» eſſe curandum. Cum igitur ratio uictus eadem refecto
ria ſenibus, atque his qui ex morbo conualeſcunt ac-
commodata ſit; hiſque Galenus perpetuo cænam pran
dio pleniorem dandam eſſe cenſeat: identidem in illis
erit obſeruandum. Quòd ex morbo conualeſcentibus
prandio copioſior cæna danda ſit, docet Galenus ſe-
ptimo de morbis curandis, cũ de ſicca ſtomachi, atque Cap.6.
totius corporis temperie curationẽ exquiſitiſſime per-
» tractans ait. Ceterum cum meliores ſunt effecti, cum
» ſcilicet a morbo reſurgunt, transferendi ſenſim ſunt ad

C renutritoriam,

„ renutritoriam, refectoriamque uocatam uictus rationē,
„ *ἀναληπτικὴν* Græci uocant. Paulopoſt ſubiungit. Quip
„ pe quod in ſuperioribus ſuaſimus, cum ualentius ali-
„ mentum ueſperi exhibendū cenſuimus, id ſemper obſer
„ uare ſtudebimus, utique non leue percepturis cōmo-
„ dum iis, qui ita cibabuntur: quod ſane, diligentius in-
„ ſpiciens, agnoſces. ſatius enim eſt a principio rem cœ-
„ piſſe: quoniam, qui ita ſe habent, plurimo nutrimen-
„ to indigent: nequeunt autē uel quod mediocre eſt con
„ coquere: paulatim hos, & ſæpius cibare oportet: atq;
„ idcirco fieri non poteſt, ut ſemel eos cibaſſe ſit ſatis, ſed
„ nec bis, quoad ſcilicet ſunt graciliſſimi: atque hac de
„ cauſa ipſe ter eos cibare ſum ſolitus. uerum, quando ma
„ nifeſte meliores facti apparent, etiam bis nutriuiſſe ſit
„ ſatis. Ergo tantam exhiberi primam cibationem (pran
„ dium ſcilicet) eſt rationabile, quanta prius, quàm ſe-
„ cunda (ideſt cæna) ſumatur, tota prorſus erit concocta.
„ id contingere ualentiori alimento non poteſt. Quare
„ primo loco (ideſt in prandio) leue ſumendum his eſt;
„ quo uidelicet & concoquatur celerrime, & excremen-
„ tum eius deſcendat; & uacuus, purusque uentriculus
„ ſecundum excipiat. at quoniam non ſolum quies, &
„ ſomnus, ſed etiam longius tempus huius naturalem ad-
„ miniſtrationem excipit; ratio eſt, ut ualentiores cibo-
„ rum hoc maxime tempore (ueſpere ſcilicet) offerantur.
Quòd in his, qui bis die cibantur, prima prandium,
ſecunda ueſperi ſumpta cibatio, cæna dicatur, adeo per-
ſpicuum eſt, ut nulla ſit opus probatione. Porro ſiquæ
neceſſitas aluum molliendi contingat, non modo pran-
dium cæna leuius, ſed etiam cibaria, quæ uentrem ſub-
ducunt, exhibet Galenus, in initio tamen prandii, non
ante cænam: quoniā ex his, quæ citant aluū, ſtomachus
citius

citius uacuatur: & ueſperi tempore cænæ, ne uentriculus nō ſit uacuus, timor eſt; inſtante uero prandio non ſimiliter. ſemper enim ſtomachus uacuus prandium excipit, ob temporis a cæna ad prandium intercepti longitudinem. Et quia quæ fluxam reddunt aluum, coctionem non nihil impediunt: hoc etiam nomine neceſſarium eſt, in prandio pauciora, atque minus ualentia nutrimenta dare; quo concoqui ualeant, anguſtia temporis a prandio ad cænam, atque eorum impedimento, quæ fluentem reddunt aluum, non obſtantibus. in cæna uero quo melior fiat concoctio, quæ citant aluū, minime ſunt offerēda. Ex uerbis itaque Galeni luce clarius habetur, copioſiorem prandio cænam his, qui conualeſcunt, offerendam eſſe, eandemque rationē uictus refectoriam ſenibus deberi, quæ conualeſcentibus. Vnde neceſſario concluditur, ſi proba ratio uictus ſit obſeruanda, ſenibus adhibendam eſſe cænam prandio pleniorem. id quod cum dilucide ſatis probatum ſit, ſupereſt ut oſtendā Antiochum medicum, & Telephum grammaticum identidem feciſſe. quod ut clarius deprehendatur, littera Galeni quinto de ſanitate tuenda apponetur, quæ ſic habet. Qui enim καθ' ἕξιν ſani ſunt, his
„ ne uehemens quidem cauſa corpus alterat: ſeni uero
„ uel minima cauſa maximæ mutationis occaſio eſt. Simi
„ liter igitur ſe habet in cibi tum quantitate, tum modo:
„ quippe in quibus ſenes, ſi breue quippiam transgreſſi li
„ mites ſint, non leuiter læduntur: cum iuuenes uel ex
„ maximis erroribus minimum noxæ ſentiant. Ergo tu-
„ tius eſt imbecillo ſeni exiguum dare ter die: ſicut Antio
„ chus medicus ſolitus eſt ſe cibare, iam quidē annos na-
„ tus plus quàm octoginta, & quotidie ad forum progre
„ diens, in eum locum, ubi concilium ciuium conuene-

 rat:

,, rat: interim etiã longa uia ad ægros inuiſendos pergens.
,, ceterum domo in forum quaſi trium ſtadiorũ ſpatium
,, pedibus confecit: quo etiã modo infirmos, ſi quos pro-
,, pe habebat, inuiſit. longius uero ſi quò erat eundum,
,, partim geſtatus in ſella, partim uehiculo uehebatur. erat
,, autem ei domi domuncula quædam, quæ hyeme cale-
,, bat camino, æſtate, citra ignem, bene attemperatum a-
,, erem habebat. in hac mane omnino fricabatur, tam æ-
,, ſtate quàm hyeme, utique deiecta prius aluo. in foro au
,, tem loco aliquo circiter horam diei tertiam, uel ad ſum
,, mum quartam ſumpſit panem cum Attico melle, ple-
,, runque cocto, rarius crudo: poſtea partim cum aliis cõ
,, mentãs, partim ipſe ſolus aliquid legens, ad ſextã usq;
,, horam perſeuerabat: ab hac tum in publico balneo fri-
,, cabatur: tum uero exercitabatur aptis ſcilicet ſeni exer
,, citationibus, de quarũ forma paulopoſt agemus. mox
,, lotus prandebat mediocriter, primum his ſumptis, quæ
,, aluum deiiciunt; poſt hæc maxime piſcibus, uel quos
,, ſaxatiles uocant, uel qui in alto mari degunt. rurſus in
,, cæna a piſcium eſu abſtinuit; ſed boni ſucci aliquid, ac,
,, quod nõ facile putreſceret, ſumpſit, utique aut far cum
,, mulſo, aut auem ex iure ſimplici. Atque hac quidem ui
,, ctus ratione Antiochus in ſenio uſus, ſenſibus illæſis,
,, membriſque omnibus integris ad extremum durauit.
,, Telephus autem grammaticus prouectiore, quàm An-
,, tiochus, ætate fuit, ut qui centum fere annos uixerit.
,, is uero hyeme bis menſe lauabatur, æſtate quater, me-
,, diis horum temporibus ter: quibus uero diebus non la
,, uabatur, his circa tertiam horam unctus eſt, cum exigua
,, frictione: mox mel optimum crudum, alicæ in aqua co
,, ctæ permiſtum, eſitabat: eoque ſolo contentus pro ien
,, taculo fuit. Prandebat ſeptima hora, aut paulò citius,

primum

» primum oleribus ſumptis, deinde piſcibus guſtatis, aut
» auibus: ueſpere autem tantum panem ex uino miſtum
» edebat. Putauit Conciliator ambos ſenes plenius in prandio, quàm in cæna comediſſe. itidem plures etiam alii ſenſerunt: cum Antiochus medicus olera, piſcesq; mane ſumeret, in ueſpere uel far dumtaxat, cum uino mulſo, uel auem ex iure ſimplici: tũ uel maxime quòd in prandio Telephus grammaticus olera, piſces, & aues ſumebat: in cæna ſolum panem ex uino miſto. De ientaculo cõſentiunt omnes eos exiguũ quid ſumpſiſſe; ut hora ſeptima, uel circa, tuto prandium capere ualerent. Sed aliter, atque ipſi putant, dicendũ eſt. triaque diligenter animaduertenda ſunt: primum, quòd Gale-
» nus loquens de ptiſana refert, ſic habens: Quòd autem 1. de rõne uict. in acu. comm. 18.
» non turbet, ideſt nullam, dum concoquitur, faciat per-
» turbationem, in laudem & ipſum præſtat ptiſanæ. Per-
» turbatio autẽ huiuſmodi ex multis paritur eduliis, his
» quidem uentrem mordentibus, aliis uero inflantibus,
» aliis item quæ pugnantibus facultate partibus conſtant:
» quod tum in lenticula, tum in braſſica reperitur: nem-
» pe ſolidum ipſarum corpus uentrem cohibet: ius au-
» tem proritat, ſubducitque. Sic & qui cerebrum cum
» oleo, & garo condiunt, totum ex ipſis tum diſſimila-
» re, tum ſibi ipſi pugnans efficiunt: cerebro quidem ſta
» bili, & tarde meante, miſtis uero ipſi, ad deiectionem
» excitare, idoneis. pari modo & de ouo dicendum eſt,
» ſiue cum melle, ſiue cum ſale, ſiue cum garo aſſumatur:
» nempe quod ex ipſis conſtat, differentes habet faculta
» tes: iura item fere omnia. Quapropter & circa ſermonis
» initia uiſcoſitatem ptiſanæ laudans, inquit. Continua,
» quod ſane citra totius in partibus omnibus ſimilitudi-
» nem non fit: paulopoſt ſubiungit. nihil enim ciborum

concoctioni

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

„ concoctioni, quàm hoc ipſum (diuerſitas ſcilicet ali-
„ mentorum) aduerſatur magis. Quo fit, ut, qui de con
„ coctione ſcripſerunt, ciborum uarietaté, præſertimque
„ ubi uariis conſtent facultatibus, nocentiſſimam dixe-
„ rint: utpote quæ ingeſta ipſa probe concoqui prohibe-
„ ret. obſeruant id maxime tum qui luctantur, tum qui
„ legitime certant; prandio ſiquidem panem dumtaxat
„ edunt, in cæna uero carnem. licet hanc ultimam ſen-
„ tentiam, ſicut & alias Galeni multas, peruertat Auicen-
„ na dicens: In tempore quoque antiquo, qui exercita-
bantur, iam fugierunt ab hoc, contenti enim erant ſo-
lius carnis comeſtione in mane, & ſolius panis in cæ-
na. Sed Galenus cum dicit, in cæna uero carnem, non
dixit ſolam carnem: intelligi nanque poteſt, in cæna ue
ro non panem ſolum, ſed etiam carnem. Ex his aperte
docet Galenus, eos, qui luctantur, & qui legitime cer
tant, ſimplicem, pugnantibusque facultatibus non con
ſtantem cibationem capere, non quòd exiguum quid
ſibi ſumere propoſuiſſent, (ſiquidem plurimo indigent
alimento, ut paulopoſt oſtendetur) ſed quo facilius con
coquerent, & amplius exinde nutricarentur, ac uiri-
bus eſſent ualidioribus. Pari modo Antiochus medi-
cus, & Telephus grammaticus alimentũ ſimplex in cæ-
na capiebant; non quia exiguũ quid aſſumere uellent;
ſed ut faciliùs concoquerent, ac plenius nutrirentur.
Vtique non ſequitur, ut qui non uarium, ſed ſimplex
capiunt alimentum, id ipſum tenue capiant, & exiguũ.
Quòd luctantes, & legitime certantes plurimis indi-
geant alimentis, uidere licet ab Hippocrate in eo Apho
„ riſmo, Ventres hyeme, & uere, natura calidiſſimi ſunt,
„ & ſomni longiſſimi. quare per ea tempora alimenta co
„ pioſiora ſunt exhibenda. Etenim tum calor innatus plu
rimus

3. Fen. 1. c. de regimine eius, quod comeditur & bibitur.

» rimus eſt, unde & plurimis eget alimentis: indicio
» ſunt ætates,& athletæ. Athletæ igitur, qui legitime certabant, plurimis indigent alimentis: ueſcebantur autem iis, quæ tum ſimplicia, tũ plurimum ſunt nutrientia, quemadmodum ſunt panes, non exquiſite cocti, nec ualde fermentati,necnon & caro ſuilla.id quod nos docet Galenus in hunc modũ ſcribens. Ita nunc quoq; censemus, panes non exquiſite coctos, nec ualde fermentatos athletæ iuuenique ex uſu eſſe, priuato autem ſenique homini apprime in furno coctos, & abunde fermentatos: at qui omnino fermento caret, nemini prorſus is erit accommodus. paulopoſt ſubiungit. Athletæ autem, ut craſſos, lentosque optimi certe ſucci cibos comedunt, qui quidem in ipſis graues cenſentur, quo nomine palæſtritæ potiſſimum accipiebantur, nunc uero & pancratiaſtæ, & pugiles. quoniam enim omnes illorum apparatus certamina ſpectant, iisque ſolis deſtinantur, in quibus totos aliquando dies, aut luctandũ, aut pancratia ſunt obeunda; idcirco cibaria quæ nec corruptibilia, nec euaporabilia facile ſint,expoſtulant: huiuſcemodi uero craſſa, & glutinoſa, qualis in primis eſt ſuilla caro, & panes in eum quẽ diximus modũ præparati, quibus legitimi dumtaxat athletæ ueſcuntur; ſiquidem priuatus quiſpiam,nec exercitiis deditus,ſi in eius cibi uſu diuerſetur, aliquem redundantiæ morbum (Græci pletoricum uocant) celerrime ſit incurſurus.

1. de alim. facul. cap. de tritico.

Quemadmodum igitur qui luctabantur, ſimpliciſſimis alimentis & his quidem multis utebantur: ita prædicti ſenes ſimplici cæna, multaque ueſcebantur. Alterum hac in re ſtudioſe conſiderandum. modus eſt in dicendo, quo Galenus utitur. Equidem, cum de re quapiam exiguum quid ſumendum eſſe cenſet, ita loqui

conſueuit, ut illam dicat eſſe guſtandam; quemadmodum in conſilio morbi comitialis betam, atque caulem dicit eſſe deguſtandas. de moris præcociis, & ficubus itidem dicit. Et cum paulo poſt dixerit, carnibus omniũ quadrupedum in primis abſtinendum; ſubiungit: Quod ſi neceſſe ſit, eis etiam aliquando uti, ſuis
„ iis, quæ carnoſa non ſunt, & uentre; ſilueſtris autẽ car
„ nibus quoque ueſcatur; hædos etiam guſtare poteſt.
Cum itaque de Telepho grammatico dixiſſet, Prandebat ſeptima hora, aut paulo citius, primũ oleribus ſumptis, deinde piſcibus guſtatis, aut auibus; indicat exiguum quid piſcium uel auium ſumpſiſſe Telephum, in cæna uero tantum panem ex uino miſto edebat. non dixit guſtabat, ſed edebat, quantum ſcilicet opus erat. Alius eſt in dicendo Galeni modus. aliquando rem quampiam ſumere dicit mediocriter, ut prandere, uel cænare mediocriter, interdum ſimpliciter, nulla adiecta limitatione, prandere, uel cænare, uel aliquid ſimile facere. quandoque uero dicit, in uſu eius rei abundare. in conſilio nanque morbi comitialis, edulia plura, minus bona, non omnino prohibet, ſed eſſe raro, mediocriterque ſumenda cenſuit: utiliora uero ſæpius, atque in eorum uſu abundare conſuluit. Equidem nullus ibit inficias, cænam, uel prandium ſupra uires accipientis aſſumi debere nunquam: in iis uero, quæ ſumentis facultatem non excedunt, ſunt exigua, ſunt mediocria, ſunt copioſiora quædam. cum itaque ſimpliciter dicitur, cænam eſſe capiendam, de integra, conſueta, copioſaque cæna, uires tamen aſſumentis non excedente, licet intelligere. id quod, ſi quis diceret cænam mediocrem ſumi debere, non liceret. Idcirco Galenus de Antiocho medico dixit, Mox lotus prandebat mediocriter.

diocriter: paulo poſt ſubiungit: In cæna ſumpſit aut far cum mulſo, aut auem ex iure ſimplici. prandium mediocre dixit, cænam ſimpliciter: ut indicaret minus in prandio, quàm in cæna ſumi debere. Tertium exquiſite contemplandum eſt ratio totius uictus, qui ſenibus his debetur. licet enim Galenus de Antiocho medico dixerit, Mox lotus prandebat mediocriter, primum his aſſumptis, quæ aluum deiiciunt, poſt hæc maxime piſcibus, & cetera; de pane, de uino nec uerbum quidem fecerit: attamen arbitrari non debemus, Antiochum, nec Telephũ prandium, uel cænam ſine pane, ſine uino ſumpſiſſe. quippe protinus ſubiungit Galenus, uinum eſſe ſenibus aptiſſimum, ſicuti pueris eſt alieniſſimum: longoque proceſſu declarat, quòd uinum potiſſimum ſenibus ſit ex uſu: quæ item commoda ſenibus ex uino accedant, & qui panis eis ſit exhibendus; is certe, qui neque ſalem, neque fermentum, nec ſubactionem, nec iuſtam concoctionem deſiderat: & proinde cum ientaculum Telephi narrat, illico ſubiungit: Eoque ſolo contentus pro ientaculo fuit. id quod in aliis cibationibus non adiecit: indicans nobis eos in prandio cænaque oleribus, piſcibus, aut auibus dumtaxat contentos non fuiſſe. alienum nimis, atque abſque ulla ratione fuerit, Antiochum medicum in prandio, piſcibus, & oleribus dumtaxat, aut in cæna ſolo farre, uel aue ex iure ſimplici, ſine uino, ſine pane, ueſci. itidem de Telepho dicendum eſt. Septimo quoque de morbis cap. 6.
curandis, ex morbo conualeſcentibus & panem, & uinum exhibet. pari ratione ſenibus quoque debent offerri. nam, ut in ſupradictis oſtenſum eſt, eadem ratio uictus ſenibus expedit, quæ conualeſcentibus. Neque præſenti loco ſcopus Galeni fuit, Antiochi medici, ac

Telephi grammatici integrum uictum recenſere, ſed oſtendere dumtaxat, ipſos ter die cibum capere: ut exinde firmiſſime decernat, tutius eſſe ſenibus imbecil lis, ter die, quàm bis alimenta ſumere. Inficiari itaque poterit nemo, quin Antiochus medicus pleniorē prandio cænam caperet: ſiquidem in prandio & panem, & uinum, & olera, & piſces, in cæna uero cum pane ac ui no, uel far, uel auem ex iure ſimplici ſumebat. Quis eſt, qui neſciat, auem, & far plenius, quàm piſces, & olera nutrire? quis eſt, qui neſciat, panem ex uino integra pro cæna ſumptum, plenius alere, quàm paulum panis cum oleribus, & exiguū quid piſcium, uel auium? quæ Telephus grāmaticus in prandio guſtabat. His ita ſe ha bentibus, concludendum eſt, ſanis hominibus, pro re cta ratione uictus obſeruanda, pleniorem prandio cænam perpetuo dandam eſſe.

Dixi de ſanis, nunc tranſeundum eſt ad ægros: eadem ſemper ratione ſtabili permanēte, ipſis eſſe dandū cibum ea potiſſimum hora, qua melius & concoqui, & in ſanguinem uerti, & adminiſtrari ualeat. Et in primis dicam, quod Hippocrates, & Galenus ſibi uoluerint, & quibus rationibus. ſubinde, quæ contra fiunt, argu

1. de rōne uict. in acu. menta diluentur. Hippocrates in hunc modum dicit.
„ Tempus autem dandæ ſorbitionis, tum per initia, tum
„ per omnem morbi decurſum, hoc maxime ſeruare opor
„ tet. Nam ſi pedes frigidi fuerint, non a ſorbitione mo-
„ do, uerum quoque maxime a potu temperandum, cum
„ in morbis omnibus, tum præcipue in acutis, & potiſſi-
„ mum, quibus febris uehementior ſubierit, periculumq;
Tex. 35. ſummum. In quarto de ratione uictus in acutis, itidem
„ prolixius & clarius dicit. Cum autem purgaueris, ſor-
„ bitionibus quibuſdam utitor, obſeruatis ita febrium ac-

ceſſionibus,

„ ceſſionibus, ut nunquam, cum adſunt, neque cum fu-
„ turæ ſunt, exhibeas, ſed uel cum ceſſant, uel quieue-
„ runt, & maxime a principio receſſerunt. Frigentibus er
„ go pedibus, neque potum, neque ſorbitionem, neque
„ aliud quippiam huiuſmodi dabis: ſed maximum exiſti
„ mato, ſi id tantiſper obſeruaueris donec ualde incalue-
„ rint. deinde ita, quod confert, exhibe. Frigiditas ſi-
„ quidem pedum parte plurima febris acceſſuræ ſignum
„ exiſtit. quo tempore ſi quid porrigas, maxime prorſus
„ peccabis. nempe & morbum non parum augebis. at ue
„ ro cum febris deſierit, contrario modo pedes reliquo
„ corpore calidiores fiunt. nempe, cum augetur, pedes
„ refrigerat, incenſaque ex thorace ad caput flammã mit-
„ tit. Calore igitur toto ad ſupernas partes concurrente,
„ atque ad caput expirante, non abſque cauſa pedes fri-
„ geſcunt, utpote qui natura & carne uacent, & ner-
„ uis abundent: præterea & a calidiſſimis ſeparati locis re
„ frigerantur, ſeſe ad thoracem colligente calore. Rurſus,
„ & cum febris ſoluitur, & in minutas redigitur partes, ca
„ lor ad pedes ex proportione deſcendit. quo tempore ca
„ put, & thorax refrixerunt, atque ob id cibus dandus.
„ nempe cum pedes frigidi fuerint, uenter de neceſſitate
„ calet, faſtiditque cibum, intenditur hypocondrium,
„ iactatur propter internam turbationẽ corpus, mens fi-
„ xa non eſt: dolet æger, lancinatur, uellicaturque, uo-
„ mere affectat, &, ſi mala uomuerit, dolet. ergo cum ca
„ lor ad pedes deſcenderit, curritque urina, etſi non ſu-
„ det, omnia ceſſant. quo tempore ſorbitionem dare ex-
„ pedit. nam alias pernicioſa exiſtit. In eo quoque Apho
„ riſmo, In acceſſionibus abſtinere oportet, nã cibum da-
„ re nocuum eſt: & quibus per circuitum fiunt acceſſio-
„ nes, in ipſa acceſſione abſtinere oportet: idem habetur.

Textus penultimi, primo de rõne uict. in acu.

Galenus in commento cenſet, optimum languentibus dandum alimenti tempus eſſe, quando moderatiſſime habuerint, tum thorax, tum uenter, deterrimum uero, cum ea deterrime habuerint: deterrime autem in acceſſionum principiis habent, moderatiſſime uero in declinationibus. Conſtat igitur, optimum cibi miniſtrandi tempus in ægrotantium remiſſionibus eſſe, deterrimũ in acceſſionum principiis, ea præcipue ratione, quòd in declinationibus ſtomachus melius, in acceſſionibus deterius concoquere ualeat. etenim tum cibus ægris dandus eſt, cum melius tum concoqui, tum adminiſtrari poteſt, ubi tamen uires admittant: ita ut nullo tempore is, qui deficit, non ſit ſuſtinendus. Ex his aperte conſtat, ſi quem a prandio, cum cœnæ tempus inſtat, febris inuaſerit, quæ non niſi mane ſequentis diei decedat, optimum cibo tempus eſſe febre finita, uel inclinante. huic non modo prandio plenior cœna non dabitur, ſed omnino nulla, communi omnium conſenſu, dari debet. idcirco, cum dicitur, in morbis etiam materialibus copioſiorẽ cœnam dandam eſſe, intelligi debet, niſi febris acceſſio, dolor, morbi uigor, aut huiuſcemodi quippiam prohibeat. Equidem, ſi contentio incidat, & comparatio de duobus, utrum ex his copioſius eſſe debeat, in ceteris, ſi collatio probe fiat, paritas eſt omnino ſeruanda: ſi uero continuatur febris, nec leuior unquam ſit, quando dari cibus debeat, & quando plenior, magna diſſenſio eſt. Hippocrates, quando morbis in acutis ad pleniorẽ uictum tranſitus fieri debet, mane ſorbitionem, ſero uero ad cibaria ſeſe cõfert.

1. de rõne uict. in acu. tex. 25.

„ In commento Galenus ſic habet. Mane quidem ſorbitionem demus, poſtea uero, dimittente die, iam & frumentaria exhibeamus alimenta. tum uero ad pleniorem

rem uictum tranſeundum eſt (ut Galenus Hippocratem interpretatur) cum uel perfecta morbi ſolutio, uel certe mutatio uſque adeo inſignis facta ſit, ut æger periculum omne euaſerit. itaque morbis in acutis, reliquiis adhuc remanentibus, pleniorem prandio cænam Hippocrates atque Galenus exhibendã eſſe decernunt. Ga-
„ lenus uero undecimo de morbis curãdis ſic habet. Tem
„ pus uero nutriendi, quod quidem ad reliquas ſpectat fe
„ bres, quæ ex putredine oriuntur, in progreſſu ſermo-
„ nis dicetur. quæ uero unicam a principio ſuo ad finem
„ acceſſionem habent, (de his nanque præſens ſermo) in
„ his facilis toleratio & conſuetudo ſpectari debebunt,
„ quando cibus illis eo tempore eſt offerendus, quo faci-
„ lius quàm in ceteris morbum tolerant: eoque potiſſi-
„ mum diei tempore, quo cibari ſunt aſſueti. etenim fa-
„ cillime cibum ferent, ſi ex his conſiderationibus aſſu-
„ ment.
Galeni mens eſt, in qua febre declinatio aliqua ſenſibilis non apparuerit, ſemper uero a primo principio febris uſque ad criſim ſimilis perſeuerauerit, exhibendæ cibationis duos eſſe ſcopos, quos intuentes a recta cibi dandi ratione minus aberremus, morbi ſcilicet facilior tolerantia, nec non & alimenti ſumendi cõſuetudo. ſcire nanque licet, optimum cibo tempus eſſe, quando, quo tempore cibum quis capere conſueuit, eodem morbum facilius tolerat. uidemus enim in febre continua, remittente nunquam, modo leuius, modo grauius a morbis ægros exerceri, ſymptomatum fortaſſe ratione, quæ nunc imbecillius, nunc fortius infeſtant, tametſi morbus æqualis perſeueret. utique ſi quis ſanus cænare conſueuit, & hora cænæ leuius morbum ferat, huic pleniorem cænam dare oportet. ſi uero copioſius prandere ſibi ſit ex uſu, temporeque prandii facilius

cilius morbũ toleret, huic copioſius offeretur prandiũ, quamuis morbus perpetuo ſit æqualis. ſi uero, quo tem pore ſolitus eſt edulia capere, morbum laborioſe ſuſtineat, diſtinguendum eſt, & ita dicendum. Si conſuetæ cibationis tempore multo maiore cum difficultate, quàm in aliis horis, toleretur morbus; in exhibendis eduliis facilem oportet expectare tolerantiam. ſi uero fere æqualis tolerantiæ difficultas per totum morbum fuerit; optimum cibo tempus erit hora conſueta. quippe conſuetudo per ſecundam ualetudinem ſeruata, in ægris, niſi maxime res urgeat, immutari non debet. id

5. de ſanit. tuen. quod Galenus in hunc modũ dicit. Ergo nec aſſuetudines ipſæ tametſi prauæ ſunt, diſplicentibus adhuc ſibi
„ corporibus mutandæ ſunt, quin nec per ſummam ſani-
„ tatem ſemper id tentandum, ſed tum cum is, cui immu
„ tandæ ſunt, a ciuilibus negotiis maxime uacat. Itaque materialibus in morbis, & acceſſiones habentibus, & non habentibus, nec unquã remittentibus, optimum dandi cibi tempus erit, cum neque difficilis tolerantia, neque acceſſiones impedient, hora ſcilicet aſſueta, uel quando laborans eſt alleuiatus, ea potiſſimum ratione, quòd tum melius concoqui, & adminiſtrari ualeat: ac ubi nihil eorum prohibeat, & cibus dandus ſit, copioſior prandio cæna dari debet, niſi laborans in ſecunda ualetudine plenius cæna prandium capere conſueuerit. tũ enim obſeruanda eſt conſuetudo. Dixi cum cibus dandus ſit acutiſſimos ob morbos, quibus tenuiſſimus expedit uictus, aut certe tam exiguus, ut æqualiter datus, tum mane, tum ueſperi facile concoquatur, & ela

1. de rõne uict. in acu. comm. 20. boretur. Idcirco Galenus bis die ptiſanã dumtaxat exhibens, ambas æquales adhibet cibationes. Quemadmodum igitur in ſanis alimentũ ueſperi copioſius offeren-

dum

dum eſſe concluſum eſt, quoniam tunc melius concoquatur: ita in ægris eſca uel hora conſueta, uel quando ſunt alleuiati, danda eſt, quoniam tunc ſatius concoqui ualet; eo ſemper fundamento ſtabili manente, tum cibum dandum eſſe, cum melius concoqui, & adminiſtrari poteſt. Et proinde Celſus hac de re pertractans, lib.3.cap.5.
etſi conſuetam horam, ut Galenus, non eligat, eam tamen optat, a qua tum ſomnus, tum leuius tempus eſſe conſueuit, non alia ratione, niſi quòd tum melior ſit
„ concoctio. ait igitur. At ſi continuatur febris, neque
„ leuior unquam ſit, & dari cibum neceſſe eſt, quando
„ dari debeat, magna diſſenſio eſt. Quidam, quia fere re
„ miſſius matutinum tempus ægris eſt, tunc putant dan-
„ dum. quod ſi reſpondet, non quia mane eſt, ſed quia re
„ miſſio eſt ægris, dari debet. ſi uero ne tunc quidem ul-
„ la requies ægris eſt, hoc ipſo peius id tempus eſt, quòd,
„ cum ſua natura melius eſſe debeat, morbi uitio non eſt:
„ ſimulque inſequitur tempus meridianum, a quo cum
„ omnis æger fere peior fiat, timeri poteſt, ne ille magis
„ etiam quàm ex conſuetudine urgeatur. Igitur alii ue-
„ ſperi tali ægro cibum dant. ſed cũ eo tempore fere peſ-
„ ſimi ſint, qui ægrotant; uerendum eſt, ne, ſi quid tunc
„ mouerimus, fiat aliquid aſperius. ob hæc ad mediam
„ noctem decurro, id eſt finito iam grauiſſimo tempore,
„ eodemque longiſſime diſtante; ſecuturis uero anteluca
„ nis horis, quibus omnes fere maxime dormiunt, dein-
„ de matutino tempore, quod natura ſua leuiſſimum eſt.
Media itaque nocte his in febribus alimenta Celſus exhibet, quòd tunc & ſomnus, & matutinum leuius tempus adueniat, arbitratus potiorem tum fieri concoctionem. Galenus uero conſuetam deligit horam, a qua ſomnus & melior concoctio ſequi conſueuit, &, ut ſupra

dictum

dictum eſt, in morbis, ſi fieri poſſit, aſſuetudo mutari debet nunquam: in eo conſentientes ambo, quòd tum cibus ægris eſt offerendus, cum melius elaborari poteſt.
Sermone 13 c.125. Aetius quoque in cura elephantiaſis dixit: Bis enim cibum capere præſtat, quàm ſemel ſe explere. nam, ut dixi, prandium etiam ipſum ſimpliciſſime paretur, cænam magis uariam concedo. In cæna etiam duæ tertiæ
Ser.9. c.27. panis partes reſeruentur. In cura quoque colicæ dixit: Cibus autem ipſorum diuidatur, ita ut in prandio ter-
2. pronoſt. tiam, in cæna uero reliquas duas accipiat partes. Hip-
tex. 60. pocrates ſuppuratorum atque ethicorũ notas explicans
» ait: Omnes agnoſci purulentos his indiciis conuenit,
» principio, ſi febris non dimittit, ſed interdiu tenuior,
» noctu uehementior eſt &c. Cur autem febris noctu uehementior ſit, in commento Galenus oſtendit, quoniã ſcilicet in ethicis membra ignitiora facta, ex alimenti humiditate ſuperueniente calidiora uidentur, ut de
cap. 9. calce aqua irrorata contingit. In primo uero de febrium differentiis, indicia febris ethicæ declarando ſic habet.
» Maximum uero, atque indubitatum hoc erit eius natu
» ræ indicium, ſi cibum homini obtuleris, eo præſertim
» tempore, quo maxime omnes horas ſuſpectas ſubterfu
» giſſe uidetur. ſtatim enim una hora, aut duabus poſt ac
» ceptum cibum, quicunque ægrotantẽ tetigerint, alterã
» febris acceſſionem adeſſe opinabuntur. Cum igitur a cibo & potu una hora, uel duabus, febris ſit uehementior; idque, ſicut Hippocrates dicit, noctu contingat, & interdiu ſit leuior: conſequens eſt, ut prandio plenior cæna fuerit iis conſueta.

Porro, qui prandium cæna copioſius dandum eſſe putant, cum materialibus in febribus, ac morbis, tum uel maxime in morbis capitis id obſeruandum eſſe contendunt.

tendunt. idcirco, poſtea quàm de febribus materialibus, nec non de ethicis dictum eſt, ſupereſt ut ad capitis morbos deueniã, & primum duas offerã auctoritates, quæ ex diametro pugnare uidentur, unã Galeni in conſilio pro puero comitiali morbo laborante, alterã Auicennæ in cap. de comitialis morbi curatione. ſubinde cõcordia inter Galenum & Auicennam ab aliis excogitata confutabitur. poſtremo, quæ ſit eorum mens, & quo modo uere cõcordes fieri poſſint, oſtendam. Dicit
» itaque Galenus. Poſtea uero decet ad prandium accede
» re. oportet autem in ipſo quidem non nihil olerũ, quæ
» molliant aluum, aut ſalſamenti, aut ptiſanæ, aut oliua-
» rum cum tertia parte panis ad puerũ afferre, in cænam
» uero reliquas duas partes, cum fortioribus obſoniis
» ſeruare. multisque interpoſitis, ſubiungit. Poſt cibum
» autem prius quàm ad diſciplinas accedat, cum parum-
» per intermiſerit, modicum ipſum iubeo deambulare:
» ubi quoq; a diſciplinis diſceſſerit, rurſus uelim ante cæ-
» nam deambulet, atque ita panis quidem reliquæ duæ
» partes offerantur: aliorum autem ſingula quemadmo-
» dum dicetur: caro quidem omnium fere uolatilium, iis
» exceptis, quæ in ſtagnis degunt &c. Si Galenum de
» uerbo ad uerbũ uertere uelimus, ita dicemus. Poſt hæc
» autem ad prandium ire, & aliquid ante ipſum mollien-
» tium uentrem, olerum, uel etiã ſalſamenti, uel ptiſa-
» næ, uel oliuarum, ſimul cum tertia parte panis offeren
» tem, in cænam reponere reliquas duas partes, cum for
» tioribus obſoniis. deinde, multis interiectis, dicit. Poſt
» hæc autem ceſſantẽ tempus paucum, quiete deambula
» re iubeo, prius quàm ad diſciplinas accedat. et ſane
» etiam cum diſceſſerit a diſciplinis, iterum uolo deambu
» lare ante cænam, & poſtea ſic panis ceteras duas por-

„ tiones offerre, & alia ſicut dictum eſt &c. Melior eſſet
„ littera, ſi pro, ſicut dictum eſt, haberet, ſicut dicetur.
in tex. enim græco nota quædam deprauatæ ſcripturæ
deprehenditur. Auicenna uero in hunc modum ſcribit.
„ Et ille, cuius conſuetudo non tolerat, ut ſemel reficia-
„ tur, diuidat cibum ſuum, qui ſit minor ſaturitate ſua;
„ in tres partes, & ſumat duas tertias in prandio, & ter-
„ tiam eius in cæna poſt exercitiū ſubtile, & neque mul-
„ to utatur uino, quoniam ipſum uehementer replet ce-
rebrum &c. Dixit Auicenna, Et ille, cuius conſuetu-
do non tolerat, ut ſemel reficiatur: ut rationem reddat,
cur Galenus puero comitiali morbo laboranti bis die
cibum dederit, quoniam ſcilicet nec ætas, nec etiam
conſuetudo tolerat, ut ſemel die reficiatur. quòd ſi ætas
quidem ferat, conſuetudo uero minime, bis die cibum
dare ſatius eſt. Atqui ſi ſemel die cibum capere & ætas
admittat, & cōſuetudo expoſtulet: utique ſemel die tan
tum cibum dandum eſſe innuit Auicenna. Quod uero
ad id attinet, an tertia pars in prandio, & reliquæ duæ
partes in cæna, an una pars in cæna, & duæ partes in
prandio dandæ ſint, adeo inter ſe pugnant, ut magis
inuicem pugnare non poſſint. attamen non deſunt, qui
eos concordare uolentes plurimum hallucinentur. Et-
enim dicunt aliqui Auicennam quidem loco citato de
curatione morbi comitialis agere; Galenum autem ſuo
in conſilio pertractare, quemadmodum puer comitiali
obnoxius morbo, ſanus cuſtodiri ualeat. unde ſenten-
tia quidem Galeni in tuenda pueri bona ualetudine ue
ra deprehenditur; Auicennæ uero in morbi comitialis
curatione. et ita contradictionē tollere putant. Dicunt
item, quòd is uictus puero dabatur, qui in die & palæ-
ſtra, & aſſuetis exercitiis exercitabatur, & propterea

parcius

parcius prandendũ, copioſius uero cænandum fuerat. ita ut Galenus non a morbo,ſed ab exercitio ſumens in dicationem, copioſius in cæna nutriendum iuſſit: Aui cenna uero ſumpta a morbo indicatione parciorem cænam offerebat. Quòd autẽ Galenus ſuo in conſilio non curationem, ſed bonæ ualetudinis cuſtodiam intendat,
„ oſtendunt his Galeni uerbis. ſtudebo autem, quantum
„ in me eſt, ut exequar clariſſime, qua puer ille uiuendi
„ ratione uſus iuuari, & minus deinceps, minusque ab
„ iis, quæ accidunt ex inopinato, quotidie lædi poſſit.
Horum certe demirari oportet uel ſtuporem, uel audaciam; utique, ſi recte ſe dicere ſibi perſuadent, ſtuporem; ſin, conſcii ſibi nihil dicere, imponere legentibus ſperant, audaciam. Qui nanque morbum curare comitialem intendunt, totis (ut aiunt) neruis id facere conantur, ut acceſſio morbi redeat nunquam. itidem facere oportet eos, qui pueri comitiali morbo laborantis ſanitatem tueri ſibi propoſuerunt. neque enim ſanus conſeruabitur puer, ſi rurſus acceſſio redeat: itaque ſiue conſeruandus puer ſit, ſiue curandus, id faciendum eſt, ut morbi acceſſio non reuertatur. Nempe ridiculum eſſet, ac ab omni ratione prorſus alienum, Galenum pueri ſanitatem tueri intendentem, eam uictus rationem conſulere, ex qua uel morbus increſcat, uel acceſſio citius contingat.Idcirco cæna prandio copioſior, uel morbo comitiali preſſis,utilis eſt, ita ut acceſſionem futuram prohibeat, aut certe protendat: uel replendo magis caput (ut dicunt) futuram acceſſionem nedum prohibeat, ſed potius acceleret. Si illud in curatione conducet, Auicennæ ſententia falſa putabitur: ſi hoc, improbe Galenus eam uictus rationem conſulit in illius pueri ſanitate tuenda. Quòd uero Galenus ſuo

in conſilio morbi comitialis, in puero præſertim, curationem ſcribere intendat, inficiari nemo poteſt, tum quòd ibidem cuncta ad eius morbi curationem ſpectantia tradit. oſtendit enim primum ab iis cauendum eſſe, quæ acceſſionem morbi concitant: deinde quid ipſa in acceſſione faciendum, tum purgationem ineunte uere dandam eſſe: deinde quæ ratio uictus ſit oportuna: postremo medicamen ex ſcilla conficere, & aptum eius uſum, tam ratione temporis, quàm ratione quantitatis docet: quo medicamine innumeros dicit ſe pueros curaſſe, nullo uſus helleboro. neq; enim in libris de tuenda ſanitate docet Gal. bonam pueri ualetudinẽ purgationibus oxymellite, ac oxymellite ſcillitico quotidie dato cuſtodiri: tum quòd ipſe clare dicit, ſe rationem

„ curandi hoc in conſilio cõſcribere. ait enim. Suſcipiam
„ ſane tuam in gratiam, quidquid iſtud eſt laboris, ra-
„ tionemque tibi filium tuum hoc in comitiali morbo cu
„ randi conſcribam. Paulo poſt ait, in eo conſilio de una
„ parte Terapeuticæ methodi ſe diſſerere, dicens. Nam mi
„ hi tanquam expreſſa quædam imago abſoluta uidetur
„ quamplurimis libris Terapeutica methodus, parum il-
„ la quidem, aut nihil idiotis unquam, ſed neque medi-
„ co cuiuis profutura. Nunc uero quando me cogis, ut
„ de una artis huius parte, abſque aliarum cõplexu, diſſe
„ ram, concedam ſane tibi, & parebo, qualeq; præſens
„ expoſcit negotium, conſilium diligenter conſcribam.

Aſſerit hoc in conſilio de una parte totius artis Terapeuticæ ſe ſcribere: id quod non eſſet, ſi curationem non conſcriberet. Paulo poſt cum puerum purgari mediocri iubet purgatione, uelitque illi purgationi præeſſe Dionyſium medicum, qui ſecum de omnibus contulerat,

„ ait. Quare cum Athenis animam meam Dionyſium ha-

beas,

" beas, in eo te omnem quoque meam de hac cura ſen-
" tentiam habere putes. Curam uocat, non ſanitatis cu-
" ſtodiam. paucis interpoſitis, ait. Neque uero tam leue
" quiddam hoc tibi negligendum eſt, ut filium tuum cui-
" uis committas. uerum ita habeto, curationē huius ſum-
" mam in duobus conſiſtere &c. Curationem, non con
" ſeruationem nominat. poſtea ſubiungit. Præter autem
" alia, ſitis in primis expers, illud eſt oxymel, quod non
" dulce nimis, ſed aqua frigida largius ſit temperatum.
" Equidem mihi ſæpenumero ad curandos eodem hoc
" morbo laborantes pueros, ſufficiens fuit, poſt primam
" illam purgationem, cum de ſolita uictus ratione nihil
" immutarent, oxymel hoc præbuiſſe, & pharmacū iſtud
" miniſtraſſe. ſubinde ait: Secundum hoc ergo tempus,
" quemadmodum diximus, reliquis etiā fructibus, puer
" ſi eos concupiſcat, ueſcatur: quanquam alioquin præ-
" ſtiterit illis abſtinere, non tam morbi eius curandi gra
" tia, quàm ad uniuerſam adeo ualetudinem tuendam.
" paulo poſt ait. Verum nos hic non Philoſophis uiuen-
" di modum deſcribimus, nihilominus tamen optabiliſ-
" ſimum erat futurum, his puerum non ob huius modo
" paſſionis curam, ſed omnem etiam uitam reliquam pa-
" rere &c. Clare hic Galenus oſtendit, eam uictus ratio-
nem, nedum ad huius morbi curationem, ſed etiam ad
ualetudinem tuendam conducere, ut eadem uictus ra-
tione tum bonam tueri ualetudinem, tum morbum cu
" rare, Galenus intendat. Poſtea dicit. Quantum igitur
" ad quotidianam uiuendi rationem fuerit neceſſe, iam
" ſatis præceptum eſt. Pharmaco autem præterea ſcillæ, a
" me tibi miniſtrato, poſt purgationem, quam appeten-
" te uere faciendā arbitratus ſum, quoquo die filius tuus,
" antequā in palæſtram eat, utetur. et ſane niſi uehemen
ter

„ ter grauis, induratusque morbus ſit ille, ſpero me quadraginta illum dierũ ſpatio perfecte hoc pharmaco priſtinæ ſanitati reſtituturum. ſic etenim innumeros ipſe pueros curaui, nullo uſus ueratro. Pueri igitur ualetudinem nedum tueri, ſed morbum curare Galenus intendit: eademque mens eſt Auicennæ. idcirco concordes ex eo fieri non poſſunt: quòd unus in tuenda ualetudine, alter in curatione loquatur. At mora, quàm par eſt, longior hac in re tam clara, facienda non erat. auctoritas quoque, quam ſuum in fauorem adducunt, potius aduerſus ipſos procedit. ſtudet enim Galenus ut eam uictus rationem oſtendat, ex qua puer iuuari, & deinceps minus ab occurrentibus lædi poſſit: id quod non modo in tuenda ualetudine, ſed etiã in curatione fieri debet. nemo enim eſt, qui neſciat, in quaque curatione eam uictus rationẽ adhibendam eſſe, quæ & ægrum iuuet, & ipſum minus obnoxium cauſis ægrotare facientibus reddat. Sed quid plura? tã abſurda, tam incredibilis eſt hæc concordia, ut nihil mihi uideatur abſurdius. Quod uero poſtea dicunt, ideo leuius puero prandium Galenum dare, quòd a prandio ipſum exercitationibus uti uellet; eos Galeni conſilium non uidiſſe, niſi forſan per tranſennam, clare demonſtrat. Etenim Galenus mane poſtquam e lecto puer ſurrexerit, iubet, ut, priu quàm ad præceptores commeet, pauliſper deambulet: deinde litteris, donec tempus ſit palæſtram ingrediundi, pro conſuetudine uacet: a præceptoribus ubi primum diſceſſerit, iterum deambulet, tumque palæſtram ingrediatur, & ad pædotribam, qualem dicit, accedat, qui tum aliis exercitationibus, tum frictionibus præſit. Obſeruare quoque iubet, ne confeſtim poſt exercitium palæſtra egrediatur, uerum poſtquam iam

ſpiritus

ſpiritus reſederit, & eius exercitationis conturbatio ceſſauerit: interim caput fricare, pectine ſæpius uti. quibus ita curatis, ad prandium ire iubet. A prandio uero ad cænam, leues dumtaxat deambulationes fieri præcipit, & paulo poſt ita habet. Poſt exercitationes igitur in prandio oxymelle, uti iam dictum eſt, & oleribus quibuſdam, oleis, caſtaneis, ficis, caricis utatur. Haud uideo, qua illi ratione dixerint, à prandio puerũ exercitari, niſi, ut ſomniauerint, ita narrauerint. Hæc illa eſt Galeni, & Auicennæ concordia; quam cum poſuiſſent, in eam elati ſunt arrogantiã, & ſuperbiam; ut me theonino rodere dente non erubuerint; dentata tamen charta ſecum rem agere nõ placuit. Ad alios tranſeo, qui admodum inſulſe, diuerſo tamen modo Galenum & Auicennam cõcordes reddere nituntur, & totam his in nominibus, prandiũ, cæna, ueſperna putant eſſe controuerſiam: quoniam, ut Feſtus inquit, quod quidem prandium nobis eſt, apud ueteres cæna dicebatur, quæ uero nobis eſt cæna, ueteres ueſpernam uocauere, ita ut cibus ſexta, & ſeptima, octaua, uel hora diei nona ſumptus, & prandium, & cæna nominari poſſit; cibus uero, ſecunda, tertia uel hora noctis quarta datus, & cæna, & ueſperna dicatur. Idcirco cum Gal. tertiam panis partem mane, & duas in cæna tertias dare præcepit, ea de cæna loquitur, quæ diurna eſt, non nocturna, & quæ temporibus illis in conſuetudine erat. ſed cum Auicenna duas tertias in mane, & tertiã in cæna dari iuſſit, cænam præcepit nocturnam, atque ueſpernam, quam minorem eſſe ſalubrius eſt, quia copioſa noctis cibatio materialibus capitis affectibus mirifice nocet, ita ut, ſi quis bis die cibum capiat, nocte nunquam, prima cibatio leuior, & ſecunda, quam cænam uocamus, plenior

eſſe

eſſe debet. Sin uero quis alimentũ bis capiat, interdiu primum, noctu cum cænat alterum, plenius tum prandium, leuioremque cænam dare oportet. Vnde cum fere ſit ex uſu, æſtate diurnam, hyeme nocturnam habere cænam, omnis huius quæſtionis determinatio in eo conſiſtet, quòd in æſtate plenior prandio cæna, in hyeme leuior capienda ſit: & ſi quis hyeme mane tam cito cibum ſumeret, ut cænam poſſet facere diurnam, huic etiã copioſior prandio cæna deberetur. Hæc illa eſt inſulſa, perabſurda, nullaque ratione facta concordia: quam cum excogitaſſent, ac forſan ueram credidiſſent, inſolentia inflatos, ſine offenſione, ſine iniuria allata, ſine damno, denique ſine cauſa me furioſe laceſſere, & plauſtra cõuiciis onuſta effundere nõ puduit. Etenim, ut arbitror, inuidentia premebantur, quòd Clemens VII. Pontifex Maximus in ſuæ ſanctitatis medicũ me maximo cum ſtipendio, ac honore accerſiuerat. Verum quia pellẽ rodere caninam meo non arridet animo, ad propoſitum reuertar; & in primis eam concordiam inanem, & uanã eſſe, re ipſa demonſtrabo; poſtea, quis fuerit eorum nominum uſus apud ueteres, oſtendã. Si cui bis die, ut fere fieri ſolet, cibus detur, interdiu ſemper, noctu nunquam, cæna prandio plenior certe dabitur, ut & Galenus clare dixit, ac aduerſarii de cæna concedunt diurna: cur uero ita ſit, cauſa afferenda eſt. Dicit Galenus, quoniam a cæna ad prandium longior quies, longior ſomnus, longius tempus eſt, quàm a prandio ad cænam, & in longiore ſomno melior fit concoctio, quàm in uigilia, in longiore quiete melior, quàm in motu, in longiore tempore melior, quàm in breuiore. cumque idem penitus in cæna nocturna reperiatur, iiſdem met cauſis, iiſdem rationibus apud Galenum concludetur,

cludetur, ita pleniorem prandio cænam nocturnam, quemadmodum diurnam, dandam eſſe. Dicent aduerſarii: Cæna nocturna copioſa materialibus capitis morbis mirifice nocet. Non ſatis eſt dicere, ſed cauſa reddenda eſt. Dicent forte, quoniam a cæna diurna plus uigilatur, ante quàm ſomnus incidat. At quid prohibet, quin a cæna nocturna uigiletur, una, duabus, tribus ue horis, prius quàm homines ad ſomnum conuertãtur? longior itaque uigilia pro cauſa non poteſt aſſignari. Dicent fortaſſis: A cæna nocturna maior ſequitur frigiditas, & ſomnus; unde uapores alimenti plures detinentur, ac caput impetunt. Quod ad ſomnum attinet, ut diximus, omnino tam in diurna, quàm in nocturna cæna paritas eſt. nam per duas horas a cæna diurna ſomnus æque ac a cæna nocturna continget. Sola uero frigiditas aeris, a qua plures detinentur uapores, ſi ſit in cauſa, tum manifeſte ſequetur aduerſus ipſos, cænã quidem hyeme diurnam parciorẽ, æſtate uero, & autumno nocturnam, pleniorem dandam eſſe, ſiquidem hyeme interdiu maius frigus eſt, quàm in autumno, uel æſtate noctu, & ubi frigora ſunt maiora, ut dicunt, uapores plus detinentur, & amplius caput attingunt, & parciora ſunt alimenta danda. Nullam igitur rationem inuenire queunt, cur cæna nocturna parcior, & diurna plenior eſſe debeat. Præterea ſecundum Galenum, & apud alios ueteres, ut in dicendis perſpicue uidebitur, cæna neque perpetuo diurna, neque perpetuo nocturna dari debet, ſed æſtate interdiu, hyeme noctu, quemadmodum nunc fieri, obſeruarique uidemus. Cum itaque Galenus puero comitiali laboranti morbo cænã prandio pleniorem adhibet; ſi de diurna intelligatur, quæ in æſtate dumtaxat, & temporibus circunſtantibus

offertur, eam tantũmodo rectã uictus rationem dabit, quæ in æſtate ſit obſeruanda; qualis hyeme cæna, quæ tunc recta ſit uictus ratio, non docebit. Similiter cum Auicenna parciorem cænam dari iubet, ſi de nocturna ſit intelligendus, quæ hyeme tantum, uel temporibus circumſtantibus dari ſolet, eam ſolummodo uictus rationem ponit, quæ per hyemem ſit obſeruanda; quid æſtate faciendum ſit, non oſtendet: adeo ut tam Auicennæ, quàm Galeni doctrina, diminuta, imperfectaq́; cenſeatur: id quod abſonum, abſurdum, atque prorſus eſt incredibile. Quod uero cæna nec omni tempore diurna, nec in omni uita nocturna ſit, uerum hyeme nocturna, æſtate diurna, monſtrat Galenus, cum ait. Ergo primum propoſitus ſermoni is eſto, qui corporis ſtatum in latitudine inculpatum habet, quiq́; alteri uiuens tota die miniſtrat aut maximo magiſtratui, aut monarchæ, ceterum ad extremum diei liber a domino diſcedit. Quo loco rurſus definiendum nobis eſt, quem finem diei dicimus, quando alias lectori ſermo noſter imponat, niſi certa limitatione ſequetur. Si enim dixero diſſolui tum primum hominem ad corporis ſui curam, cum ſol occidit, nec adiecero quo die id uelim, circa ne ſolſtitium, aut brumam, an circa æquinoctia, an alio quopiam tempore, quòd dictis interuenit, non poſſunt commoda præcepta tradi. Romæ enim maximi dies ac noctes, paulo maiores quindecim æquinoctialibus horis ſunt, contra minimi paulo intra nouem. in magna uero Alexandria maximus dies quattuordecim horarum eſt, minimus decem. ergo qui in breuiſſimis diebus, & longiſſimis noctibus a miniſterio occidente ſole redit, huic fricari per otium, & lauari, & modice dormire licet. Porro nemo eſt, cui nec in maximis,

6. de tuen. ualetudine.

nec

» nec etiam his licet aliquid mediocriter agere, nec ipſe
» profecto quenquam noui tam infelici uitæ ſorte. An-
» toninus enim, qui Imperatorum quos ipſi uidemus,
» promptiſſimus ad curam corporis uenit, breuiſſimis die
» bus ſole occidente in palæſtram ingreditur; longiſſimis
» autem hora nona, aut ad ſummum decima. Quare licet
» illis, qui in diurnis officiis aſſiſtunt, ubi diſceſſere, re-
» liquo diei tempore corporis curam agere, ita ut ſole oc-
» cidente ad ſomnum ſe conuertant. nam cum minima
» nox nouē horas æquinoctiales æquet, abunde his fuerit
» ſi id totum tempus in ſomno ſumpſerint. Hic Gal. non
inæqualibus, ſed æquinoctialibus utitur horis, aper-
teque docet, iis, qui Antonino Imperatori in diurnis
aſſiſtunt officiis, licere breuiſſimis diebus occidente ſo-
le fricari, per otium lauari, quieſcere ſubinde. neque
enim cōfeſtim a frictionibus, & balneo palæſtra egredi
oportet, nec mox cibum capere, poſtea cænare, a cæ-
na duas horas uigilare, tum ad ſomnū ſe conuertere, mo
diceq; dormire: cū nox tunc lōgiſſima xv. horas æquet
æquinoctiales. etenim pro frictionibus, balneis, cæna,
uigilia poſt cænā, ſex horæ ſatis erunt. iis ipſis, Antoni-
noq; Imp. cæna ſine dubio tunc fuit nocturna: longiſſi-
mis uero diebus eiſdē licebat hora diei nona, quæ no-
bis eſt decimaoctaua, uel ad ſummū decima, quæ nobis
eſt decimanona, curationē corporis habere, ita ut occi-
dente ſole ad ſomnū ſe conuertant. etenim quinque uel
ſex horæ pro frictionibus, exercitationibus, balneis, cæ-
na, uigiliaq; poſt cænā ſatis erunt. Cænā igitur ii, quē-
admodū & Antoninus Imp. ſine ulla controuerſia diur-
nam capiebant. Aeſtate itaq; cæna cōueniet diurna, hyē
me nocturna. Id ipſum quoque quinto de tuenda ſanita
te conuincitur, cum Antiochi medici, Telephiq; gram

matici uictus rationẽ uerbis ſuperius adductis Galenus deſcribit. quippe circiter horam diei ſeptimam uterq; prandebat, & uterque ſubinde cænabat. Diebus igitur breuiſſimis, nouem horas non excedentibus, euenire non poterat, ut cænam rectã diurnam caperent. ſiquidem prandium duabus horis non concoquitur, neque incoctum ſuper non coctum ingeri debet. diebus uero longiſſimis quindecim æquinoctiales horas æquantibus, aut excedentibus, etſi prandium circiter horam diei ſeptimam capiant, fieri poterit, ut hora diei decimaquarta, quæ nobis eſt uigeſima tertia, cænã ſumant diurnam. Quoniam igitur ſumendi prandii tempus nõ unum, non ſtatum eſt, aliquibus circiter horam diei quartam, aliis quintam, aliis ſextam, uel ultra prandium ſumentibus, eueniet in recta uictus ratione, prout dies longiores, uel breuiores erunt, ut cæna quandoque diurna, quandoque nocturna capiatur. illis dumtaxat cænam perpetuo capere diurnam licebit, qui ſemel die cibum capiunt: ſed ii perpauci ſunt. Accedit ad hæc, quod licet Hippocrates & Gal. uariis in locis in Aphoriſmis, in de ratione uictus priuatorum, in ſecundo, & tertio de ratione uictus, ex omni temporũ diuerſitate, ex ætatum imparitate, diſſimilẽ eſſe rectam uictus rationem docent: ex eo tamen, quòd interdiu uel noctu cibus capiatur, diſtinctam uictus rationem poſuere nunquam. itidem Auicennam & alios medicos facere perſpicuum eſt. Quod uero ad uſum nominum ſpectat, ſi cui, poſteaquam mane e lecto ſurrexerit, cibus bis die dandus ſit (diem dico uigintiquattuor horarum) primus prandium, ſecundus cæna nuncupabitur; tantoq; citius, aut tardius cæna dabitur, quanto uel ocyus, uel ſerius, prandium ſumetur. et quamuis cibus primo

loco ſumptus exiguus ſit, prandiũ tamen dicitur. ut ſu
„ pra ex Celſo ſcriptum eſt: Si prandet aliquis, utilius eſt lib. 1. cap. 3.
„ exiguum aliquid, & ipſum ſiccum ſine carne, ſine potione ſumere. Quare ſi quis hora diei nona cibum capiat, eoque concocto cænet, prandium hora diei nona ſumpſiſſe dicetur: ſi uero quid exiguum hora diei tertia, integramque cibationem hora nona capiat, tum cænam cepiſſe dicitur: ita ut eadem hora nona cibus ingeſtus quandoque prandium, quandoque cæna dici poſſit. cõmunis tamen eſt aſſuetudo, ut ante meridiem prandium, poſt meridiem cæna capiatur. Si cui uero ter die cibus dandus ſit, uti ſenibus contingit imbecillis: primum circiter horam diei tertiam exiguum quid datur, ſubinde circiter horam ſeptimã paulo plus offertur, poſtremo cæna plenior exhibetur. Secundam cibationem, quamuis in diebus breuioribus poſt meridiem hora ſcilicet diei ſeptima ſumpta ſit, prandium tamen Galenus appellat quinto de ſanitate tuenda, cũ de Antiocho medico, & Telepho grammatico, ut ſupra ſcriptum eſt, loquitur. tertiam uero cænam uocat: primam innominatã relinquit: etſi Linacer in ſua uerſione ientaculum nominet. cibus, qui inter prandium & cænam fere in meridie ſumitur, a grammaticis merenda, qui uero poſt cænam, comeſſatio dicitur. At de his quoniã inter rectas uictus rationes non habentur apud medicos, mentionem uix inuenies. Ex his, diſtinctionem illam cænæ diurnæ, ac nocturnæ nihil ad rem facere, luce clarius eſſe reor. Alii Galeni litteram in conſilio pueri comitiali morbo laborantis in hunc modũ legunt. Quibus ita curatis, ad prandium abire debet. ante illud uero aliquid ſubducentium uentrẽ, olerum, aut iurium, aut ptiſanæ, aut oliuarum cum tertia parte

panis

panis ei apponatur. reliquæ autem duæ partes in ipſo prandio cum cibis ſolidioribus præbeantur. At quia ſermonis Galeni ſeries hanc ex græco uerſionem prorſus eſſe deprauatam oſtendit, eam ipſam, tanquam manifeſte falſam, relinquo. Supereſt, ut, ſi quid aliud hac in concordia uere dici poſſit, afferatur. Plura ſunt profecto, quæ Galenum & Auicennam hac in re penitus eſſe concordes mihi perſuadent, cum dicat Auicenna, Et ille qui non tolerat, ut ſemel reficiatur, diuidat cibum ſuum, qui ſit minor ſaturitate ſua, in tres partes &c. innuens eum, cuius aſſuetudo, & ætas tolerant, ſemel die cibum capere debere, & ipſum quidem hora cænæ, prout ſupra dictum eſt. quo fit, ut Auicenna pleniorē dare cænam non uereatur. quòd ſi integra diurna repletio, ſemel in cæna data, probe concoqui non ualeat, diuiditur, & maior pars eo dabitur tempore, quo tota dari deberet, ſi concoqui probe poſſet. id autē cænæ tempus eſt: tum uel maxime, quod in capitulo curationis apoplexiæ parcius, ac ſolo pane prandere, plenius cænare iubet. hinc enim neceſſario ſequitur, itidē in morbi comitialis curatione faciendum eſſe: quādoquidem eadem uictus ratio utrique conueniet morbo, paulo tamen ſubtilior apoplexiæ, ſuæ magnitudinis ratione. conſimilem nanque materiā in capite peccantē utroſq; parere morbos, Galenus his uerbis dicebat: Morbus comitialis proximus quodam modo eſt morbo, quē apoplexiam appellant, cum idem locus in utroque patiatur, & idem humor in cauſa ſit. Dices forte, Animaduerte, quòd in apoplexiæ curatione de iis agit Auicenna, qui ex apoplexia euaſerunt, & iam morbus inclinat, & quibus exercitationes conueniunt, & proinde minus in prandio comedere debent. Neſcire puto neminem,

in cōm. 45. 2. particulæ Aphor.

quando

quandò Gal. & Auicenna comitiali in morbò, atque apoplexia prandii cænæque rationem conſtituunt, non de uictu in eorum acceſſionibus idoneo, in quibus uix quippiam abſorbere, uel bibere poſſent, uerum de ratione uictus eos intelligendos eſſe, qui iam remittentibus acceſſionibus, aut quieſcentibus accommodus ſit. Etenim utroque in morbo poſt acceſſionum uigorem reliquiæ humorum remânent, tum concoquendæ, tum educendæ: quæ cum ſimiles ſint, atque eodem in loco peccantes, eandem omnino uictus rationem poſtulant. Quod uero ad exercitationes attinet, pari ratione ſimiles proderunt: & quemadmodum Auicenna in apoplecticis leue exercitiū, ut aliquo motu membra moueant laxata, prius quàm cænent, inſtituit; ita Galenus puero comitiali fatigato morbo leues ante cænam deambulationes ordinat. et ſi apopleticis uehementiores ex uſu eſſent exercitationes, eas ante prandium ſubire conueniret: nam Gal. quoque puerum comitiali preſſum morbo palæſtram ingredi, fricari, exerceri, balneari ante prandium præcepit. Cum igitur eadem uictus ratio comitialibus morbis, & apopleticis utilis ſit, atque apopleticis pleniorem cænam, prandium parcius inſtituat Auicenna: utique comitiali preſſis morbo copioſiorem prandio cænam neceſſario cōſtituit. Atqui mox dices: Auicenna ſcribit duas in prandio partes, tertiam in cæna dandam eſſe. Arbitror ego litteram fuiſſe deprauatam: inclinatque animus id ita contigiſſe. Vetus fuit conſuetudo, priſtinusque impreſſorum mos, aliquem præficere, qui libris excudendis, erroribusq; corrigendis præeſſet. hunc arbitror ſatis firme credidiſſe, præcipue comitialibus in morbis cænam prandio parciorem dandam eſſe: quoniam iam diu fuit hæc opinio rece-

pta,

pta, ac fere ab omnibus firmiſſime credita. Et proinde, cum Auicenna excudendus ita haberet, Et ſumat tertiam partem in prandio, & duas partes in cæna, poſt exercitium ſubtile; præfectus ille medicus arbitratus Auicennæ litteram fuiſſe deprauatam, communique omnium ſententiæ contrariam, ut eam corrigeret, ſcripſit, Et ſumat duas tertias in prandio, & tertiam eius in cæna poſt exercitiũ ſubtile. id quod etiam ſermonis Auicennæ ſeries plane demonſtrat. quidquid enim Galenus in ſuo conſilio dixit, Auicenna in epilepſiæ curatione poſuit: ſed plura addit, quoniã ne dum morbum illum in puero, uerũ in omnibus quoque aliis curare intendit. Approbat autem omnia Galeni dicta de exercitationibus, & frictionibus, de quiete in palæſtra, donec anhelitus reſederit, & exercitationis conturbatio ceſſauerit, de leui ante cænam deambulatione, de purgatione, de oxymellite, ac ſcillitici oxymellitis uſu: in ratione uero uictus non nulla mutare uidetur, cum dicit, Alienet ſe ab oleribus, & proprie apio, quoniam commouet epilepſiam, cuius tamen uſum Gal. nõ damnat. Paulo poſt ſubiungit, Et eis quidem conceditur lactuca. ego uero non plurimum eam laudo. Galenus modicum eius uſum concedebat. Cum itaque Gal. aperte dicat, tertiam partem cibi in prandio, & duas partes in cæna dandas eſſe, ſi id Auicennæ non placuiſſet, utique dixiſſet, Et eis quidem datur tertia cibi pars in prandio, & duæ partes in cæna, ego autem duas partes in prandio, & tertiam in cæna dari iubeo. ſolet enim Auicenna, quando contra Galenum dicere intendit, eius afferre ſententiam, ſubinde rationes aduerſus eam ponere. Cum itaque uel Auicennam contra ſe ipſum, & contra Galenum dicere, uel eius litterã deprauatam

fuiſſe,

fuiſſe, iudicandum ſit; qui litteram falſam non iudicet, inuenies neminem. dicente Galeno, quando in uiri ſapientis libro ſermo inuenitur. aliquis manifeſtum habens mendacium, ſuſpicandum eſt, ne quid falſum fuerit interiectum. ſi quis tamen adeo pertinax, atque obſtinatus ſit, ut Auicennam omnino contra Galenum dixiſſe contendat: ſentiamus nos cũ Galeno, cuius Auicenna ſe fecit interpretem. Ex his manifeſtum eſt, comitiali in morbo, atque apoplexia pleniorem prandio cænã utilem eſſe: itidemque de reliquis in capite morbis conuincitur, cum nulla poſſit eſſe ratio diuerſitatis. quod ſi in morbis capitis, ac cerebri ueritatẽ habet, longe magis in uniuerſis aliis morbis ueritatem habere deprehendetur. Quare cũ Hippocrate atque Galeno concludamus, in omni, tam ſecunda, quàm aduerſa ualetudine, quando bis die cibum dare conuenit, cænam prandio copioſiorem dandam eſſe, niſi morborum, uel ſymptomatum uigor, aut acceſſio, uel aſſuetudo contraria prohibeat.

6. ſect. Aph. 34.

Supereſt, ut contradicentium rationes refellamus. Duo ſiunt argumenta, quæ grauiſſima & firmiſſima contradicentes putant, unum ex indicationibus in morbi materiati curatione, tum a morbo, tum a uirtute ſumptis; alterum ex cibi uaporibus caput implentibus acceptũ: plurimis itaque ſumptionibus præpoſitis, in hunc modum ſermonẽ texunt. Cum duæ ſint principales in morbis curandis indicationes, una ex morbo, altera ex uiribus ſumpta, princeps alteramque ſuperans eſt, quæ ſumitur a morbo: id quod uariis Galeni ſententiis probare contendunt. quæ uero ſumitur a morbo, cibum monſtrat eſſe dandum nunquam, ut morbi materiam uires melius concoquant: & ſi uires ad uſque morbi

 remiſſionem

remiſſionem inediam ferre poſſint, utique donec morbus inclinabit, cibus non dabitur, & præſertim tempore cænæ, a quo calor innatus morbi materiam melius concoquere ualet. facultas autẽ quando præcipue longis in morbis inediam ferre non ualet, cibum indicat omnino dandum eſſe, eo potiſſimum tempore, quo melius concoqui ac elaborari poſſit. idcirco, cum morbus de parciori indicet cæna, uires de pleniori; præſtat autem indicatio, quæ ſumitur a morbo: concluditur, materialibus in morbis perpetuo leuiorẽ exhibendam fore cænam. Sed ut omni luce clarius oſtendam, ex ſupradictis, uereque intellectis indicationibus, concluſionem noſtram iam fundatam, & ſatis firme probatam, firmiſſime concludi, uidenda ſunt, quæ Galenus dicit, cum ait. Sic ſane & cibandi ſcopum unum communem prorſus tum ſanis, tum languentibus eſſe demonſtrauimus.

1. de rõne uict. in acu. comm. 44.

» is autem facultatis uitalis cuſtodia eſt; quam manifeſte
» explicuit, cum dixit. Si ualidus fuerit, ob eandem
» ſane facultatẽ ſani edimus, & bibimus, aliaque omnia
» uitæ munia exequimur, propter hanc eandem & ægri
» ad cibos, potuſque procedimus. nempe morbus ſuæ af-
» fectionis indicat auxilia, phlebotomiam uidelicet, chlys
» ma, cataplaſma, purgationem, oxymelli, aquam mul-
» ſam, atque aliorum unumquodque: uirtutis uero cu-
» ſtodia ſolam indicat alimoniam. Si igitur morboſam
» affectionem nullo pacto offenderet alimonia, nos uir-
» tuti ſoli attendentes, ægros ut ſanos aleremus: ſed cum
» ſæpius noxam, ut oſtendimus, affert, ob id morbi af-
» fectionem, non tanquã cibi indicatricem, ſed tanquã
» prohibitricem contemplamur. ubi ergo non prohibue-
» rit, facultaſque præceperit, tunc nutrimus. neque enim
» cibus morbi affectionem ſua ratione iuuabit &c. Clare

dicitur,

dicitur, duas eſſe indicationes, alteram a uiribus, alteram a morbo: quæ a morbo eſt, alimoniam prohibere, quæ a uiribus, alimoniam iudicare. id quod & contradicentes aſſumpſerunt, & nos plane concedimus. cum uero dicunt, indicationem a morbo ſumptam ſuperare, ac uincere indicationem a uiribus, hallucinantur maxime. dicebat enim Galenus nono de morbis curandis.
„ Ergo uirtus quoque unã rem ſemper indicabit, utique ſui cuſtodiam. Quibus ergo, roget quis, rationibus ſeruabitur? Nempe potiſſima ratione ex eo, quod de ſubſtantia eius uel imminutum, uel alteratum eſt, corrigendo. Secundo loco ex prohibendis iis, quæ ſubſtantiam eius uacuare, alterare ue poſſunt, comprehenſa uero inter ea, quæ alterant, breuitatis cauſa ſint, & quæ eius unitatem diſtrahunt. Hæc itaque cum uirtus perpetuo indicet in ualentibus, ſicut dictum eſt, conſenſus agendorum omnium ad eius perennitatem eſt, in ægrotantibus non ſemper. Quo tempore æſtimari debebit, quod uel magnitudine, uel dignitate, ut prius eſt dictum, præualeat. Maxima igitur dignitas ipſarum eſt uirium, quando uiuere ipſum nobis ex harum cuſtodia conſtat; cum, uitam aut ipſas eſſe uires, aut earum actiones, ſit neceſſe. at uita ipſa nihil eſſe prius in animantis corpore poteſt: propterea quòd nec ſanos eſſe citra uitam licet. uirtus ergo omnium prima cuſtodienda hominibus eſt. Paulo poſt ſubiungit. A uirium indicatione proxima eſt, quæ ab affectibus, quos curare proponimus, datur: poſtea deinceps reliquæ. Quidquid igitur indicationi, quam uires præbent, aduerſatur, id ſecũdi eſt loci, ac poſterioris iis, quæ illæ præcipiunt: quæ uero cum iis, quæ uiribus conducunt, in idem competunt, hæc utrunque calculum referunt, & eorum quæ

" primæ, ut ita dixerim, ſunt notæ, & eorum, quæ ſe-
" cundæ. itaque hæc citra omnem contentionem ſunt
" obeunda. quæ uero aduerſantur, aliquando admini-
" ſtranda prorſus non ſunt, aliquando paulatim. quippe
" ſi quem curare ſtudes affectum, is euacuationem requi-
" rit. uires autem extrema imbecillitate laborant. toto il-
" lo tempore, quo uires reficimus, eorum, quæ affectus
" ſanent, nihil plane ægrotanti exhibebimus. ubi uero eò
" roboris perueniſſe eas coniicimus, ut nihil parum ue-
" ex euacuando ſint lædendæ, tum eſt ad affectus quoq;
" curationem accedendum. Prima igitur omnium indica-
" tio eſt, quæ a uirtute ſumitur, uerum non ſic prima, ut
" quæ curationem doceat, cum ex numero curatricium
" indicationum non ſit, uerum, ut ita dixerim, uitalium
" ſiue quæ ad uitæ cuſtodiam pertinent. nam neque ut ua-
" leamus, nec ut a morbis liberemur, ab ea quidquã pri
" mum deſumimus. Galenus hic diuidit indicationes in
9. de morb. cur. cap. 14. curatrices, & in eas, quæ ad uitæ cuſtodiam pertinent. Hæ a uiribus, illæ a morbo, a naturali corporis temperie, ab aere nos continente deſumuntur. omnes enim curatrices indicationes ad eas tres reducit, primã, quæ a morbo, alteram quæ a naturali temperamento, tertiam, quæ ab aere nos continente capitur: quæ quoniã curare docent, curatrices appellantur: quæ uero a uiribus accipiuntur, non curatrices, ſed, ut ita dixerim, uitales, ad uitæ ſcilicet cuſtodiam pertinentes, nuncupantur. Quòd autem a uiribus ſumpta indicatio ceteris omnibus præualeat, atque prius ſit exequenda, clarius dicere non potuiſſet. dixit enim, Maxima igitur dignitas ipſarum eſt uirium: & paulo poſt, Virtus ergo omnium prima cuſtodienda hominibus eſt: & paulo infra, Prima igitur omniũ indicatio eſt, quæ a uirtute ſumitur:

ſumitur: a uirium indicatione proxima eſt, quæ a morbo ſumitur: poſtea deinceps reliquæ ſunt, a naturali ſcilicet temperamento, & ab aere nos continente deſumptæ. Quidquid igitur indicationi, quam uires præbent, aduerſatur, id ſecundi eſt loci, ac poſterioris, iis quæ illæ præcipiunt, id quod omnes aſſequuntur. ubi nanque morbus miſſionem ſanguinis indicet, uires autem imbecillæ non tolerent; qui ſanguinem mittat, inuenies neminem, cum in faciendis euacuationibus conſenſus ſemper uirtutis requiratur: & ideo Hippocrates dixit. 4.de rõne ui
„ In acutis morbis ſanguinem detrahes ſi uehemens mor ctus in acut.
„ bus uideatur, florueritque ægrotanti ætas, & uirium af- tex. 16.
„ fuerit robur. Innumeræ fere ſimiles extant ſententiæ, quas breuitatis cauſa prætereo. Contra me dicentibus impoſuit, quod Galenus quamplurimis in locis, uel ab ipſiſmet citatis, dixit, primam indicationem eſſe, quæ a morbo ſumitur. uerum ibidem de indicationibus curatricibus aperte loquitur; inter quas eam, quæ a morbo ſumitur, primam eſſe, ceteriſque præualere nos etiam plane cõcedimus. At dicimus aliam dari indicationem non curatricem, ſed ad uitæ cuſtodiam pertinentem, a uiribus ſumptam, quam principem, & ceteris omnibus præualere dicimus, ac in primis exequendam. Si pugnantes inuicem ſint indicationes, ut uero argumentũ reflectatur, ſumo mihi id, quod ipſi quoque ſibi ſumebant, morbum indicare de inedia, uel de leuiori cæna, uires uero de pleniore. Subiungebant ipſi: indicatio a morbo indicationem a uiribus ſuperat, ac uincit: igitur leuior cæna danda eſt. Dico ego: indicatio a uiribus indicationi a morbo, ac ceteris omnibus præualet: igitur pleniorem cænam dare melius eſt. accedit ad hæc quòd morborum, uires noſtræ, natura noſtra primus

eſt medicus:

eſt medicus: medici uero miniſtri naturæ,qua deficien te, nulla poteſt eſſe curatio: eſt igitur omnino conſeruanda, quo morbum curare ualeat. Porro, cum morbum a materia pendentem curare ſtudemus, ſi inediam ad uſque morbi remotionem, uel inclinationem uires ferre ualerent,interim (omnibus una & mente, & uoce conſentientibus) alimentum dari non deberet. uiribus autem reclamantibus,tanto reficiendus eſt æger alimen to, quantum ſatis eſt, ut ad integritatem,uel morbi remiſſionem ſuſtineatur. et quia cibus datus, niſi probe concoquatur, & elaboretur, uires non ſuſtinet, eo neceſſe eſt dari tempore, quo melius & concoqui,& ſubinde nutrire ualeat: alioquin, priusquàm morbus inclinet, æger deficiet. Dices forte: ſi eo dabitur alimentum tempore, quo minus probe nutriat, tanto plus da ri poterit, ut, quantum uires expoſcunt,reficiat. At ali mentum tum longe magis lædit. etenim non pura cor pora quanto plus nutries, tanto magis lædes, & præcipue quando cibus praue cōcoquitur. his igitur in mor bis eo potiſſimum tempore cibus dandus eſt, quo melius concoqui, & ſubinde melius nutrire ualeat. Ea pro pter in morbis acceſſiones habentibus, optimum cibo tempus eſt hora quietior; in morbis uero nunquam remittentibus hora conſueta, ut ſupra dictum eſt. Quod uero dicunt, ſæuioribus morbi ſymptomatis noctu naturam infeſtari, manifeſte falſum eſt. ſiquidem Hippocrates, Galenus, Auicenna, & omnes alii febrem di uidunt in diurnam, atque nocturnam: ſæpeque uidemus diurnas acceſſiones,a quibus quieta nox ſuccedit: quando uero contingit noctu morbum,uel ſymptomata plus urgere, plane concedimus tum uel cænam non eſſe dandam, uel certe leuiorem. Nunc alterum tractamus

mus argumentum : quod in hunc modum inſtituunt. Ex cibo ueſperi ſumpto in ſomno multi uapores gignũtur; qui per obſtrictos cutis meatus extra ferri non ualentes, intra corpus detenti, atque ſurſum eleuati, caput ſatis opplent: quod ex cibo mane ingeſto, in uigilia cutis meatibus reſeratis, longe minus accidere poteſt. iis igitur, qui aliquo capitis morbo premuntur, plenius prandium, leuiorem cænam capere melius eſt. Hoc idem fundamentũ aduerſus eos procedet, ſi hunc in modum reflectatur argumentum. Ex cibo mane in prandio ſumpto in uigilia multi gignũtur uapores, qui ſurſum aſcendentes caput immodice replent: id quod ex cibo ueſperi in cæna ingeſto, in ſomno longe minus contingit. iis igitur, qui aliquo capitis morbo fatigantur, leuius prandium, copioſiorem cænã ſumere ſatius eſt. Tota igitur erit in illo controuerſia, utrum a cibo ueſperi in cæna ſumpto in ſomnis caput plus uaporibus oppleatur, quàm ex prandio, ut ipſi dicunt: an cõtra, ex cibo mane in prandio ingeſto, interdiu in uigilia, caput amplius, quàm ex cæna, uaporibus repleatur, ut nos dicimus. Hac in re ſcire oportet, uarios ac diſſimiles in nobis uapores inueniri: quorum alii ſuaues, non mordaces, & calori noſtro naturali affines ſunt, & proximi, ut operationes omnes naturales adiuuent, ac leuiculam dumtaxat mutationẽ expoſcant, ad innati ſpiritus abſoluti, & ſinceri generationem. idcirco quando pus tum in flegmone, tum in carne contuſa facere ſtudemus, medicamentum moderati caloris, & emplaſticum admouemus, quo uidelicet halituoſos tranſpiratus, ideſt uapores illos ſuaues, & ſpiritus includat, ac detineat. ſiquidem ea cataplaſmata, quæ aut detergentia, aut ualidius excalefaciẽtia, halitus diſſlari permittũt,

exiccant

exiccant quidem, ſed pus non mouent. Hæc habentur a Galeno. Alii acres, mordaces, fumei, uel fuliginoſi in febre laborantibus, præſertim ethica, uel ea, quæ ab humorum putredine ortũ habet, tactu comprehenduntur, & ab igneo calore gignuntur, de quibus agit Gal. Alii uero flatuoſi, nebuloſi, uel, ut ita dicam, nubiloſi: qui ſi per os reiiciantur, ructum faciunt: ſi uero per imum uentrem demittantur, flatus reddunt, modo ſtrepentes, modo ſine ſtrepitu: cum uero per neutram partium deferuntur, inflationibus, doloribus, tumoribus præter naturam nos afficiunt. de quibus uidere licet ex Galeno ubi cauſas generationis eorum ponens ait. Reliquum eſt, ut de uaporante ſpiritu, quem flatum quoq; nominant, deinceps dicamus. nam & is in uentriculi ſpatiis oriri ſolet, cum uel humores pituitoſi ibi contenti, uel cibi ab imbecilli calore in uapores reſoluantur.
» Etenim ut abſolutum frigus uaporem haud quaquam
» excitat: (neque enim extenuare, neque conficere,
» neque diſſoluere cibum poteſt) ita uehemens calor ma-
» gna ex parte uincens ea, quæ comprehendit, plus quàm
» pro uaporis generatione cibum extenuat, niſi is ſuapte
» natura facile in flatum tranſeat. Verum ſpiritus ita geni-
» tus, & turbidus erit, &, ut ita dicam nebuloſus, quin-
» etiam paucus, & parum duraturus, ut ad unum, aut al-
» terum ructum ſtatim euaneſcat. Calor autem in cibos
» agens ſi parum ualidus fuerit, ut eos quodam modo diſ
» ſoluat, ita non omnino conficit; deinde ſic flatus, ſiue
» ſpiritus exoritur. atque, ut uno uerbo abſoluam, quem-
» admodum in externis rebus uidemus, ut frigidiſſima
» conſtitutio, maxime ſpirante borea, aerem ſereniorem
» reddit; et calidiſſima per æſtatem conſtitutio ambien-
» tem nos aerẽ purum efficit; mediæ uero conſtitutiones
» nebulas

5. de ſimpl. med. facul. cap. 8.

in cõm. 14. Aphor. ſect. primæ.

1. de morb. uulg. cõm. 8 & 3. de cau. symp. c. 2.

„ nebulas pariunt: ita in animantibus accidit. neque
„ enim calor per extremam imbecillitatem, neque cum
„ uehementes ſunt eius uires, ſed cum medium inter has
„ affectiones obtinet, flatum gignere poteſt. Apertiſſime uult hic Galenus, cum cibus in ſtomacho concoquitur, neque per extremam caloris innati imbecillitatem flatuoſos gigni uapores, nec cũ uehementes ſunt eius uires, niſi cibus ſuapte natura ſit flatuoſus, & tunc etiam paucos, & parum duraturos procreari, ut ad unum uel ad alterum ructum ſtatim euaneſcant. ubi uero calor innatus, nec extreme imbecillus, nec uehemens & fortis ut cibum probe cõcoquat, ſed medio modo ſe habens, ita ut cibum diſſoluere, & perfecte concoquere non ualeat, tũ flatuoſi uapores maxime gignuntur. unde perſpicue ſequitur, eo potiſſimum tempore pauciores flatus gigni, quo cibus perfectius concoquitur: & contra, tanto plures fieri flatus, quanto cibus deterius cõcoquitur. Quo igitur flatuoſi uapores pauciores fiant, cibus tum dandus eſt, cum perfectius concoqui, & elaborari poteſt, ut ſupra iam concluſum eſt. Neque dici poteſt, innatum calorem, medio modo ſe habentem, functiones melius perficere, quemadmodum in primis qualitatibus temperatus homo perfectiores habet operationes: quoniã calor innatus quanto maior, & fortior eſt,
„ tanto perfectius operatur. humana uero temperies non
„ quanto calidior, tanto perfectius agit. pari ratione uapo
„ res acres & mordaces tanto pauciores ex cibo gignun-
„ tur, quanto perfectior eius fit concoctio. nã calor igneus
„ acres, mordaces, fumeos, & fuliginoſos uapores pa-
„ riens, longe deteriorẽ cibi facit concoctionẽ. et contra
„ calor magis innatus, minus igneus, perfectius cõcoquit
„ longeque pauciores, acres, & mordaces uapores gignit.

Vt igitur pauciores ex cibo mordaces, uel fumei, uel fuliginoſi uapores fiant, aptiſſimum cibo tempus erit, quando perfectius concoqui poterit. id autem tempus erit cænæ, niſi ut diximus, uel morbi uigor, aut acceſſio, uel aſſuetudo prohibeat: & proinde cibus datur hora remiſſionis febris, quoniã tunc calor minus igneus, & magis eſt innatus. Quod uero ad ſuaues uapores, non mordaces, innato noſtro calori affines, & proximos attinet, tantum abeſt, ut lædant, aut excretionem poſtulent, ut eos naturales omnes operationes iuuare uideamus. Opponet forte quiſpiam, præter uapores ſupradictos flatuoſos, & nebuloſos, mordaces, & fumeos, ſuaues, & innato noſtro calori affines; Alii ſunt uapores in ſomno, dum cibus in ſtomacho concoquitur, in nobis congregati, excretione indigentes: de quibus Galenus

3. de pulſuũ cauſis. agit, oſtenditque uapores illos poſt ſomnum pulſus magnitudine, uelocitate, ac uehementia protinus excerni: quibus expulſis, ad ſuam pulſus redeunt mediocritatem; ſic dicens. Nam cum indigeat, ſimulque deſideret naturalis animalium calor copioſam humiditatem, ideoque in uiſcera conueniat, & uentrem; fit ſomnus, qui, ſimul atque ea ſatis fruitus eſt, ut naturalem iam qualitatem recuperauerit, expergiſcuntur. quo quidem tempore illæ cõuerſiones nullo modo citra uim aliquã fiant. nã in alimento concoquendo, quia ſuccreſcit humiditas uaporoſa large cum in ipſa cute, tum in poris, corporibusque, ad extremam ſuperficiem uſque interpoſitis omnibus, non perinde iam calori procliuis eſt ad extrema motus. Quare ut hanc diſcutiat, remoueatque & meatus repurget, & etiã corpus undequaq; ſibi penetrabile reddat, poſtulat primos uehementes, atque uiolẽtos motus. quod ubi perſpirabile, purumq;

reddit,

„ reddit, ad naturalem ſe recipit mediocritatẽ. hinc pul-
„ ſus illico experrectis ex ſomno magni, ac uehementes,
„ & celeres eduntur; præterea, ob motus uim non nihil
„ uibrantur, paulo poſt ad natiuam mediocritatem reuertuntur. De uaporibus humidis in ſomno congregatis, ac poſt ſomnum excernendis clare loquitur hic Gal. uerum eos non in capite, ſed in cute poris, & corporibus inter natiuum calorem, & extremam usque cutim poſitis coaceruari, atque in arteriis, cum diſtenduntur, attrahi, cum uero cõtrahuntur, expurgari. Dicimus nos uapores omnes in nobis editos, uel humidos, & ſuaues eſſe, uel flatuoſos, uel fumeos, aut fuliginoſos: non tamen inficias ibimus, ex iis, qui humidi ſuauesq; ſunt, aliquos innato noſtro calori affines & proximos eſſe, alios non item, qui per reſpirationem, & transpirationem, ut dictum eſt, expurgantur, quod arteriæ cum diſtrahantur, halitus, ideſt uapores ad ſe trahant. in hunc
„ modum Galenus de arteriis loquens dicebat. Quæ ue- 3.facul.nat. prope finẽ.
„ ro parte aliqua ad uenas ſe aperiunt, quod tenuiſſimũ,
„ maximeq; halituoſum in his ſanguinis eſt, ad ſe trahe-
„ re, at quæ propinquæ cordi ſunt, ab illo ipſo aliquid tra
„ here. Quippe in ſucceſſione ad id, quod uacuatur, quod
„ leuiſſimum, tenuiſſimumque eſt, prius ei, quod uacua-
„ tur, ſuccedit, tum id quod grauius eſt, & preſſius. Eſt
„ porro omnium, quæ in corpore ſunt, leuiſſimum, te-
„ nuiſſimumque ſpiritus; ſecũdo loco halitus, tertio gra-
„ du, qui plane abſolutus, attenuatusque eſt, ſanguis;
„ hæc igitur arteriæ ex omni parte ad ſe trahunt &c. Quando uero contrahuntur arteriæ, quòd fumeos halitus, ſeu
„ uapores expurgent, ſic ait Gal. Quoniam igitur in iis, in libello de pulſuum uſu.
„ quæ de reſpirationis uſu tradidimus, monſtratum no-
„ bis eſt, natiuum calorem per immiſſum ſpiritum refri-

 gerari,

„ gerari, eundemque per emiſſum hunc purgari, fumi-
„ do ſcilicet excremento expulſo; ambo uero ad eius cu-
„ ſtodiam utile aliquid conferre: patet arbitror & quod
„ de pulſu dicendum erit: nempe in diaſtole, ſiue ſubla-
„ tione arteriæ ſubſtantiam quampiam attrahi; in ſyſtole
„ ideſt ſummittenda arteria. Quod ex humorum deuſtio-
„ ne in toto animali contractum, uelut fumida ſuperflui-
„ tas eſt, id expelli paulo poſt dicit. Et cum ſemper ua-
„ cuatas cum arteriis uenas deprehendiſſemus, ueram eſ
„ ſe ſententiam de communibus arteriarum, & uenarum
„ oſculis, & communi de una in alteram per ea tranſitu
„ nobis perſuaſimus: Quippe per hos tranſitus arteriæ di
„ latatæ ex uenis trahunt, contractæ contra in eas rege-
„ runt, ſicuti nimirum per ora, quæ in cutem finiuntur,
„ quidquid halituoſum, fumidumue excrementũ habent,
„ id excernunt. Clare dixit uapores in arterias attrahi cum diſtenduntur, & per tranſpirationem, quæ per cutim fit, expelli quando contrahuntur, per reſpirationem quoque contracto pectore factam perpurgantur; ut habetur, cum dicit, Et in ſomnis longioribus ſuperfluitates expurgantur: quæ quidem exquiſite extenuantur per cutim: quæ uero in uapores conuertuntur, per expirationem: quæ uero ſufficientem habent craſſitudinem, per urinas. Concludemus itaque tum paucos gigni uapores excernendos, cum cibum in ſtomacho natiuus calor probe concoquit; tum uero longe plures fieri, cum praue cibus concoquitur: ſi qui uero ſunt excernendi, ii per expirationem, ac tranſpirationem perpurgantur. Supereſt, ut oſtendam, difficilius per ſomnum quàm in uigilia, uapores ad caput aſcendere: id quod, uiis conſideratis, per quas uapores in caput aſcendere ſolent, facile monſtrabitur. Halitus, ſiue uapores

comm. 15. Aphor. ſect. primæ.

pores in nobis generati, non alia uia caput opplere poſſunt, niſi uel per palatum, uel per uenas, uel per arterias, uel per neruos ad caput aſcendant. in ſomno palati uia ita arcta, & aſtricta eſt, ut halitus non tam facile, quàm in uigilia per eam ad caput tranſire ualeat. ſiquidem ſomnus fit, cum uapores a cibo caput in uigilia petentes, frigidiores, & craſſiores facti, deſcendunt, atque adeo neruorum origines obſtruunt, ut facultati neque ſenſitiuæ, neque motiuæ, per eos ad organa ſua tranſire liberum ſit. id quod citra uiæ palatus obſtructionem fieri non poteſt, quandoquidem uapores frigidi facti, concretique per eam deſcendere conſueuerint. quod igitur ad hanc palati uiam pertinet, latiſſime patere arbitror, in ſomnis non æque facile atque in uigiliis caput uaporibus oppleri. Eodem prorſus fundamento côuincitur, neque per arterias in ſomnis caput æque facile, ut in uigilia, uaporibus expleri. quippe arteriæ ſurſum tendentes, poſtea quàm craneum tranſiuerunt, prius quàm cerebrũ, duramque meningem ingrediantur, in quãplurimas, & capillares diducuntur arterias, & ueluti retis textũ faciunt, quod rete mirabile uocant, in circuitu cõprehendens adenẽ, ſiue glandoſam carnẽ, ibidem ſitam, in directo foraminũ palati, quæ in ſomno & aſtricta, & obſtructa eſſe diximus. unde retiformem illum contextũ, & capillaribus arteriis conſtitutũ dormientibus obturari neceſſe eſt: uiæ nanque capillares, nullo fere negotio, atque facillime obturantur: & proinde non eſſet tam facile dormientibus, ut uigilantibus arteriarũ ratione caput uaporibus oppleri. ubi quoq; in ſomno nulla fieret eius retiformis cõtextus obſtructio omnino, tum perdifficilem tranſitũ uapores haberent, cum neque ſpiritus ipſi facile tranſire ualeant, ut Gal. in hunc

9. de uſu partium.

hunc modum dixit. Spiritus is, qui bene elaboratus eſt in retiformi plexu effluit ſemper tantus ſcilicet quoti-
» die allatus, quantum plexus arteriæ præmittunt. neq;
» enim & has poteſt facile, & celeriter pertranſire, ſed de-
» tinetur ipſe errabundus per illas reuerſiones omnes, &
» flexiones, tam deſuper inferne, quàm in obliqua uer-
» gentes, easque permultas, et multiformes: itaque in
» his, tempore admodum multo immoratus ſubigitur,
» ac elaboratur: qui autem elaboratus eſt, mox incidit in
» uentriculos cerebri &c. Adde, quòd uapores in arteriis generati, uel aliunde attracti, tum per expirationē, tum per tranſpirationem expurgantur, & ideo mox, ut experrecti ſumus, pulſus magnos, uehementes, celeres, & crebros habemus, ut, ſi qui in dormientibus aceruati fuerint uapores, excernantur. Accedit ad hæc, quòd nobis quoque dormientibus natura prouidet, ut uapores tum congregati perpurgentur. Etenim arteriarum in dormientibus contractio celerior eſt, & magis intra, contra diſtentio tardior eſt, & minus extra, quàm conſueuerit, non ob aliud, niſi ut halitus in ſomno collecti perfectius excernantur. dicebat enim Gal. quo modo pulſus ex ſomno mutentur, oſtendens. Etiam tar-

3. de cauſis pulſuum.

» dus in diſtentionibus eſt, in contractionibus uelox, &
» in ſumma intro magis mouetur. Quare ſi uehementem
» in contractionibus eum dicas, nihil erres. etenim excre
» mentum ſuccorum confectorum, ueluti fuliginoſum,
» excernere arteria per ſomnos, quod copioſius tum col-
» lectum ſit, uehementius auet. Vnde motus, qui intro
» fertur, uel hoc nomine præpollet. Excrementum ſuccorum confectorum, ueluti fuliginoſum, copioſius in ſomno colligitur, quoniam in cæna, a qua ſomnus futurus eſt, plus quàm in prandio ſumitur: ſi tamen æqualiter

liter ſumeretur alimentum, hoc minime contingeret. et licet in ſomno per cutis foramina minus forte uapores exhalent, tanto tamen plures per expirationem, & tranſpirationem ex maiore, & celeriore arteriarum contractione excernuntur, ut in dormientibus, tum hac ratione, tum quia ſunt obturati tranſitus, minus ad caput aſcendant, & minus ipſum repleant. Neque fieri poteſt, ut ex uaporibus per uenas aſcendentibus caput amplius repleatur, quandoquidem uenæ caput ſcandentes, ſanguinem ad extremam capitis ſummitatẽ in torculari deferunt. unde ſubiectis omnibus particulis riui mittuntur ipſis nutrimentum ferentes, ſanguis quidem, quoniam grauis facile deſcendet, uapores uero ſurſum potius per cranei commiſſuras exhalabunt: uapores enim ſurſum, nõ deorſum ferri nati ſunt. Et quia uapores in uenis collecti, perpetuo in arterias ex earum diſtentione attrahuntur, ſubindeque per earum contractionẽ expelluntur, perpauci poterunt in uenis remanere, ac per eam uiam caput opplere. Multo minus fieri poteſt, ut per neruos halitus aſcendẽtes caput repleant, cum nerui uias manifeſtas habeant nullas. Concludemus igitur, caput in ſomno uaporibus minus, quàm in uigilia repleri, tum quia tranſitus magis obſtructi ſunt, tum propter contextum retiformem ex capillaribus arteriis conſtitutum, tum ex maiore, & celeriore arteriarum contractione, tum ex meliore, quæ in ſomno fit, alimenti cõcoctione. id quod maxime quoque poteſt hoc experimento comprobari, quòd omnes litterarum cupidi, ſtudiis, doctrinæque dediti, mane cum a ſomno naturaliter excitantur plus quàm ueſperi, tum ingenio, tum memoria ualeant, tum rectis ſtudiis potiſſimũ proficiant: quod citra cerebri integritatem, bonamque ualetudinem

letudinem contingere non poteſt. at ſi excrementa, uaporesque redundarent, tum bona ualetudo dici nõ deberet, quin potius functiones omnes læderentur. Interrogabis forte, ſi a cæna caput uaporibus minus repletur, quo modo ſomnus tum maior eueniat. Reſpondemus, a cæna, dum uigilamus, halitus ad caput aſcendere, qui refrigerati, atque craſſi facti, uias palati, neruorumq́; principia refarciunt: ſicque ſomnus euenit: quo perſeuerante, longe minus, ut probauimus, aliis uaporibus caput oppletur: & ideo Gal. ſexto de tuenda ſanitate dixit. Non leue incommodum non nullis accidere, cum mane, repleti cibo, ſe exercitant. non nullis enim & caput impletur uaporibus, & in iecinore fiunt obſtructiones. De iis, qui uefperi cibo replentur, non dixit, in ſomno caput uaporibus repleri. id quod tamen pari ratione fieri deberet. Etenim cibo repleti cũ ſe exercitant calefiunt, & ex calore multi uapores ad caput aſcendentes generantur. Pari ratione, cum ueſperi, repleti cibo, ſomno ſe committunt, ex ſomno calor innatus intus mouetur, alimenta calefacit, ac concoquit. unde multi ſimiliter uapores fieri deberent. non tamen dixit Gal. tum caput repleri, quoniam uapores in ſomno editi, ut ſupra diximus, non facile ad caput habent tranſitum, & per expirationem, aut tranſpirationem, ex arteriarum contractione perpurgantur.

Tempus eſt iam ut ad ea tranſeamus, quæ contra nos alii moliuntur, & primum hunc in modum argumentãtur. In ſomno, & cibo ingeſto, innato calore ad interiora ſe colligente, ac alimentum elaborante, tum plures gignuntur uapores, tum cutis meatus obſtruuntur: unde uapores extra ferri non potentes, intra corpus detenti, ac ſurſum tendentes caput facile replebunt,

at in

at in uigilia natiuo calore ad externas partes moto pauciores eduntur, qui, uti meatibus reſeratis, facile diſflantur. Iis igitur, qui quopiam capitis morbo premuntur, plus in prandio, minus in cæna dare ſatius eſt. Reflectetur prius argumentum, deinde diluetur. Hyeme calor innatus, circunſtans frigus, refugiens in profundum ad interna ſecedit: cutis meatus, & ex calore intus ſecedente, & ex frigore circunſtante obſtruuntur: contra æſtate calor innatus ad externa protenditur, cutis meatus reſerantur. igitur hyeme uapores extra per cutis foramina ferri non potentes, intra corpus detenti ſurſum moti, caput longe magis, quàm æſtate, replebunt: cuius oppoſitum dicit Galenus cum ait. » Quòd autem omnia bene hiberno tempore in corpore animalis adminiſtrentur, indicio ſunt naturæ opera fortiora. nam cibi in uentriculo concoquuntur, quoniam calor innatus plurimus eſt, & in ſomnis longioribus ſuperfluitates expurgantur: quæ quidem exquiſite extenuantur per cutim: quæ uero in uapores conuertuntur, per expirationem: quæ uero ſufficientem habent craſſitudinē, per urinas. et paulo ſupra de natiuo calore loquens ait. » Quia uero plurimùs eſt hiberno tempore, idcirco cibi appetentiam intendit, coctiones auget, & plus ſanguinis cumulat, & craſſius efficit corpus, &, ut ſuperfluitates excernantur, prouidentiam habet. Quippe, ut uapores melius excernantur, pluris ualere putat caloris natiui ad interna collectionem, celerioremque & magis ad intra tum expirationem, tum arteriarum contractionem, quàm ualeat ad exhalationem uaporum prohibendam foraminum cutis aliqualis obturatio. Vt uero nos paribus argumentis paria reſpondeamus, dicimus, ad pauciores uapores gignendos, & ad potiorem

comm. 15. Aphor. ſect. primæ.

ipſorum expurgationem pluris eſſe per ſomnum caloris ad interna natiui congregationem, expirationis magis internam celeritatem, contractionis arteriarum plus intus uelocitatem quàm per uigiliam, foraminum cutis maior reſeratio. licet enim æſtate cutis meatus apertiores, quàm hyeme ſint, nõ tamen melius uapores, quàm hyeme perpurgantur. Pari modo quamuis in uigilia pori cutis magis aperti ſint, nõ tamen exquiſite magis uapores, quàm in dormientibus excernuntur: pauciores quoque ac meliores gigni uapores (ſeruata cibi potusq; paritate) quando calor innatus intus collectus potiorem facit concoctionem, iam diximus. Alterum ſic inſtituunt argumentum. In libello de ſomno & uigilia uoluit Ariſtotiles homines neque ſtatim a cibo ſomniare, neque pueros cum primum in lucem egrediuntur, ut infantes: quia multa tum agitatio, motioque eſt, propter plurimos alimenti uapores ad caput aſcendentes. quamobrem, quemadmodum, commota uehementer aqua, nulla rerum effigies redditur, quæ appareat, aut redditur quidẽ aliqua, ſed laceſſita, & tortuoſa, usque adeo ut alia omnino uideatur eſſe, quàm ſit: aqua uero quieſcente, res in ea ſimili colore, & incolumi forma reſpondent: ita a dormientibus phantaſmata, ſeu uiſa, quandoque comprehendi nõ poſſunt, quòd multo fluxu uaporum obruuntur, quandoq; diſtorte, præpoſtere, & monſtroſe redduntur. eadem ratione nec in prima ſomni parte ſomnia contingunt. Voluit quoque Ariſt. aliquos eſſe, qui nunquam quidquam ſomniarunt in uita, alios ad multam ætatem non ſomniaſſe, propter eandem certe cauſam, quæ facit, ut et infantes quoque non ſomnient, neque ceteri ſtatim a cibo, ſiue in prima ſomni parte. quorum enim ita cõſtat temperamentum,

ut ad

ut ad ſuperiorem locum, plurimus ex cibis uaporũ fluxus ſuccedat, neceſſe eſt, ut, cum uaporum uel humoris deſcenſu multæ motiones citentur, nullũ his phantaſma, aut uiſum appareat. Voluit inſuper Ariſt. nos in ſomniis non nunquam errare, ut ſimulacra tanquam ipſas res uere intueri, & tractare credamus. ſi uero modica affluentia ſit, & quæ præ ſua copia obruere totã aciem mentis non poſſit; ſed iudicium ei incolume relinquat, tunc nullo errore trahimur uiſis, & tũ ſolemus dormiendo dicere, uidetur quidem hoc Socrates; nõ tamen Socrates eſt, ſed Socratis idolum. Multis itaque uaporibus in capite collectis, imagines, tanquam res ipſas, uere intueri credimus: cũ uero pauci uapores exiſtant, phantaſmata ipſa, non res, uidere, & tractare putamus. Quare ſi in ſomno uapores alimẽti in capite redundantes inſomnia fieri prohibeant, & nos in ſomniis errare quandoque cogant; neceſſe eſt, in ſomno, plurimos ad caput uapores aſcendere. Mirari ſatis hominis amentiam non queam, quòd argumentationem pro ſe induxerit aduerſus eum manifeſtiſſime cõcludentem. Nihil enim aliud uoluit Ariſt. ſi diligentius conſideremus, niſi quòd, multis uaporibus in capite collectis, imagines rerum & ſimulacra delentibus, inſomnia non fiant, & ideo infantes humidi admodum, ac uaporoſi, & in prima ſomni parte ceteri ſomniant nunquam, uaporibus uero in ſomni proceſſu paucioribus factis, ita ut nõ omnino imagines delere ualeant, ſomniamus quidem, ſed decipimur, & idola, tanquam res ipſas, uere intueri credimus: multo uero paucioribus factis in ultima ſomni parte & ſomniamus, & non erramus, ſed idola, ac phantaſmata, nõ res ipſas, intueri uidemur, & nos ipſos ſomniare deprehendimus. Mens itaque fuit Ariſtotelis

& in ſomni principio plurimos adeſſe capitis uapores, quos neceſſe eſt a cæna, dum uigilamus ad caput aſcendiſſe, & in ſomni proceſſu aſſidue pauciores reddi. id quod fieri non poteſt, niſi cõtinuo pauciores aſcendant, & qui nobis uigilantibus aſcenderunt, diſcutiantur. Vnde illud clare ſequitur, & alimenti uapores a cæna in uigilia caput maxime replere, & in proceſſu ſomni pauciores aſſidue reddi; quo nihil ipſis magis poteſt eſſe contrarium. ſiquidem aſſeuerant, a cæna in ſomno caput ſemper uaporibus magis oppleri, atque fatigari, a prandio uero in die minus impleri, ac infeſtari. Tertio loco ſic argumentationem inducunt. Experientia docet in nocte humiditas cerebri ſuperfluitates per palatum, per neruos, per uenas, ac arterias deſcendere, atque ad pectus, ad fauces, ad ſtomachum, & partes cerebro ſubiectas defluere. nihil igitur impediet, quin uapores itidem per eaſdem uias aſcendant. rurſus nutrimentum in ſomno per uenas ad cerebrum tranſit. quid igitur prohibet, quin uapores inde per uenas tranſeant? Ad hoc iam diximus ſanguinem per uenas ad capitis ſummitatem in torculari aſcendere, poſtea ad cerebrum nutriendum deorſum ferri: de natura autem uaporum non eſſe, deorſum tendere. Ad aliud autem dicimus. Cum per palatum uel alias uias excremẽta deſcendunt, & tranſitus replent, tum non eſt facile, uapores per eaſdem uias obſtructas tranſire. ſi uero per palatum ſuperfluitates ita deſcenderent, ut uiæ late patentes remanerent; tum facilis uaporibus eas per uias tranſitus eſſet. uerum, donec ſomnus perſeuerat, palati uia ſemper obſtruitur. idcirco uaporum ad caput in ſomnis tranſitus facilis eſt nunquam, nec per palatum, nec per uenas, nec per arterias, minime per neruos, ut ſupra ſatis dictũ eſt.

eſt. Inſuper aduerſus nos locum Galeni citant, ubi de conuulſione, timoreque contingentibus in ſomno loquens ait. Hoc autem uidetur contingere, quando in ſomnis ad cerebrũ humor infeſtus peruenerit, tum magis intra, quàm extra natura mota. equidem ſicuti a cibo ad ſomnum conuerſis impletur caput, ſic in pletoricis diſpoſitionibus ſomni ipſum replentes, aggrauant cerebrum. paulo poſt in calce eiuſdem commenti. Non ſolum autem in cerebro ipſo mali humores aceruati tales afferunt caſus, ſed & in ipſo ore uentriculi. Quare & in ſomnis magis euaporant, cum incocti permaneant, ſicuti coctiones utiles ſomnos inducunt. Hanc Galeni auctoritatem plurimum contra nos ponderis habere putant: quæ ſi recte perſpiciatur, ac intelligatur, aduerſus eos manifeſte procedit. Scire nos oportet, dupliciter dici caput per ſomnum repleri, uno modo, cum in ſomnis ad cerebrũ humor malus peruenerit, tunc magis intra, quàm extra natura mota: nã cum in ſomnis ſpiritus & ſanguis ad intra mouentur, mali quoque humores ſimul ad interna ſecedentes, cerebrum uiſceraq; replent: altero, cum e ſumptis alimentis, calore natiuo concoquente, uapores plurimi ſurſum moti caput implent. Hoc in loco, nihil aliud Gal. uoluit, niſi quòd, quemadmodum a cibis, & potibus ſumptis, nobis uigilantibus, & ad ſomnum conuerſis, caput uaporibus impletur, ita in pletoricis diſpoſitionibus, in ſomnis praui humores tum ad caput, tum ad alia interna moti uiſcera cerebrum aggrauant, timores aut conuulſiones, pro uariis humorũ naturis pariẽtes. et quia Gal. capitis ex uaporibus plenitudinẽ ſine grauitate, eam uero, quæ ex humoribus eſt, cum grauitate uoluit eſſe, cum hoc in loco dicit, cerebrum aggrauant, manifeſte indicat ſe

4. ſect. Aph. 67.

1. de arte cur. ad Glauc. cap. penult. & 2. de medic. com.

non

ſecundum locos cap. de cephalea.

non de uaporum, ſed de humorum plenitudine loqui. quare ſubiungit, Et ſomni ſemper nocerent, quatenus ad profundum, & uiſcera, materia fluit, niſi coctionis ratione plus afferrēt utilitatis, quàm ſit damnum, quod ex motu ad interiora conſequitur. Non hic de uaporibus, ſed de materia concoquenda loquitur Gal. & proinde in morbis per ſomnum, natiuo calore, & materia ad interiora mota, quando calor naturalis materiā concoquere non ualet, noxæ ſequuntur, quæ morbum indicant eſſe mortalem. Qui itaque contra nos hanc Galeni citant auctoritatem, hallucinantur, credentes ipſum de cerebri redundantia ex uaporibus per ſomnum facta loqui, cum tamen de cerebri ex malis humoribus plenitudine grauante, concoctionemque deſiderante loquatur. Poſtea quàm uero Galenus malos humores in cerebro collectos, & timorem & conuulſionē facere
» docuit, ſubiungit: Nō ſolum autem in cerebro ipſo ma
» li humores collecti, tales afferunt caſus, ſed & in ipſo ore
» uentriculi: quare & in ſomnis magis euaporant, cū in-
» cocti permaneant, ſicuti coctiones utiles ſomnos inducunt. Arbitrantur aduerſarii, mentem hic eſſe Galeni, humores in ore uentriculi collectos, magis euaporare per ſomnum, quàm in uigilia: cum tamen humores in ore uentriculi collectos, incoctosque permanentes ad eos, qui concoquuntur, Galenus comparet: ut hæc ſit ſententia: Mali humores in ore uentriculi collecti, incocti permanentes, magis in ſomnis euaporant iis, qui concoquuntur, quoniam coctiones utiles ſomnos faciunt: & cum in uigilia minus bona fiat concoctio, tum maior quàm in ſomno fiet euaporatio, ſeruata in ceteris paritate, ut ſupra plane declarauimus. Alius Galeni locus contra nos adduci poteſt, ubi ad capitis dolorem

" ex uaporibus ait. Quibus caput ex uaporibus dolet, iis
" ſubducenda aluus eſt,proſpiciendumque de domo un-
" dique perſpirabili, aeriſque clari, ac puri : cienda ſter
" nutamenta, præſertim ſi febre uacent, attracto per na-
" res trito aut ſtruthio, aut pipere. uacuatis enim ratione
" hac uaporibus, facile diſcutietur dolor. fouendum præ
" ter hæc oleo caput eſt, cui adiectum ſit aceti non nihil,
" ſic enim reprimetur immodica ad caput uaporum ſub-
" latio: quodque nunc cerebri uentriculis inſedit, diſcu-
" tietur. nõ ſinatur autẽ talis dormire, potiſſimum inter-

De remed. paratu facilibus.

diu. Ex eo, quòd hac in curatione ſomnum prohibet, apertiſſime colligi uidetur, in ſomno caput amplius, quàm in uigilia, uaporibus impleri. facile, uerumque reſponſum dare licet, quòd ibi Galenus loquitur de uaporibus ab extrinſeco per inſpirationem attractis: qui adeo mali quandoque ſunt, ut calor innatus eos diſcutere non ualeat: ſicut qui a calce, uel a carbonibus eleuantur, & proinde iis, qui ſternuere faciunt, ſunt excernendi. domusq; undique perſpirabilis,& aeris clari, & puri eſſe debet: ſomnusq; in curatione uitandus eſt: quoniam talem eorum excretionem prohiberet. De uaporibus autem uini, uel cibi non ita dicendum eſt.nam paulo poſt loquens Galenus de dolore capitis ex uino, ſomnum, & quietem conuenire uoluit, ut infra in fauorem noſtrum certius oſtendetur. & licet hic de curatione doloris capitis a uaporibus malis per inſpirationẽ attractis agatur: iuuat tamẽ uentrem ſubducere,& capiti oleum cum aceto admouere pro diuerſione, & repulſione,quo dolor ex reliquis uaporibus non increſcat. Rurſus aduerſus nos locum citant Auicennæ dicentis. Si autem ſomnus multum prolongatur, repletur caput humoribus: ipſe etiam humectat corpora, & relaxat, extinguitque

prima parte cant.tex. 137.

tinguitque

tinguitque calorem uiuificantem ipſa. Præter id, quòd Auicennæ ſermo de humoribus eſt, non de uaporibus. loquitur etiam de prolixiore ſomno, quàm conueniat, in quo natiuus calor extinguitur, & eo imbecillo omnia redundant excrementa, ut dilucide uidere licet a Gale no cum uarietatem pulſus ex ſomno contingentem declarat. Citatur item alter Auicennæ locus dicentis. Nec eſt ſomnus prolongandus in ieiuno, & tempore famis:

3. de cauſis pulſuum. tertia parte cãt. text. 40.

» nam repletur caput fumo, & uaporibus a fæcibus, & ſu-
» perfluitatibus eleuatis. Hoc in loco nil aliud uoluit Aui
» cenna, niſi quòd in ieiuno dormiendum non ſit, quoniam uapores ad ſomnũ cauſandum ſurſum moti erunt ex fæcibus, & aliis ſuperfluitatibus, non ex cibo, unde ſuauiores, & magis grati uapores aſcendere ſolent. In noſtræ determinationis confirmationem: illud ſupra de duximus experimentum, quòd mane, cum a naturali excitamur ſomno, plurimum & ingenio, & memoria ualeamus, rectiſque ſtudiis potiſſimũ proficiamus. Ad hæc aduerſarii reſpondent: Cerebrũ mane a ſomno fun ctiones omnes perfectiores habere, nõ quia per ſomnũ plurimi uapores ad caput non aſcendant, ſed quia uel in ſomnis amplius diſcutiuntur, uel quia ſpiritus anima les tum perfectius inſtaurantur ac renouantur. Sed hoc noſtrã confirmat determinationem. licet enim plurimi uapores ad caput a cæna tenderent, modo facillime reſoluerentur, & minus quàm in die læderent, omnino cæna copioſior danda foret. hoc autem indicat, ſpiritus animales in uigilia deſiccatos, atque pauciores redditos, ex ſuauibus uaporibus, a cibis aſcendentibus, perfectius inſtaurari, ac renouari, & propterea dandam eſſe cænam pleniorem. Etenim ſi prandium plenius detur, non tamen erunt ueſperi ſpiritus animales refecti,

atque

atque recreati, nec æque perfectæ cerebri functiones. Ex aliis Galeni & Auicennæ locis, opinionem noſtram ſine ulla dubitatione confirmare poſſumus. Gal. ubi cu in 2. de cõp. med. ſecundum locos.
„ rationem docet ebrietatis, ait. Nam calidiora tempera
„ mento uina, capitis dolorem generantia uaporibus o-
„ mnino caput, interim humoribus etiã iis, qui tempera-
„ menti calidi ſunt, replere iudicãtur. etenim ſine uini po
„ tu etiam tales ad caput prompte feruntur. Vſus igitur cũ
„ rationis eſt, quæ habeat ſcopũ generalẽ quidẽ primum
„ omnium cõmunẽ uacuatione indigentium: quoniã ue
„ ro uapores qui caput replerunt, calidi exiſtunt, uſus eſt
„ auxilii, quod ipſos refrigeret: itaque ſi uinum crudum
„ intus, ideſt in uentriculo permanet, iubere prius con-
„ uenit eis, qui capite dolent, ut aqua tepida epota uo-
„ mant. quòd ſi etiam poſt concoctionem doleant, refri-
„ gerantibus uti, & repellentibus oportet. poſtea dicit,
„ quòd ſi aliquando ex uaporibus, humoribusque ad ca
„ put tendẽtibus reliquiæ aliquæ tenuibus impactæ mea-
„ tibus reſtent, eoque aliquid doloris perſeueret, a roſa
„ ceo deſiſtendum eſt; utendum uero primum camemelli
„ no moderate calido, poſt hoc irino. nam huiuſmodi di
„ ſpoſitiones uehementer adiuuat, in balneo caput aqua
„ perfundendum, non ſolum ut aliquid eorum, quæ in-
„ tra ipſum habentur, diſcutiatur, uerum ſomni etiã con
„ ciliandi gratia. paulo pòſt inquit. Poſt hæc ea, quæ ca
„ put magis calefaciunt, applicabuntur, miſcendo irino
„ unguento nunc amaracinum, nunc nardinum, nunc
„ pretioſa, quibus opulentæ mulieres, etſi nihil mali ha-
„ beant, uti conſueuerunt. Ibidem quoque dicit Gale-
„ nus, Habenda autem cura eſt ſomni, & quietis. Et pau-
„ lo poſt ſubiungit. At ſi neque his remediis commode
„ poſſint obdormire, in balneum poſtridie quamcitiſſime

„ ducendi ſunt, & aqua calida frequenter in eo ſuperfun-
„ dendi. deinde, ſomno conciliato, aut omnino quiete
„ interna, rurſus ad balneum ſecundo deducere oportet:
„ deinde ſic nutrire, ut die præcedenti. Hac in curatione complures habemus indicationes: una eſt, uapores, & humores in capite collectos euacuare: altera eſt, uinum, ſi quod in uentriculo crudum remanet, euomere: tertio loco refrigerare, ac uapores ad caput tendentes repellere: poſtremo, ſi qui uapores tenuibus impacti meatibus reſtent, eos reſoluere. Et quia qualibet in curatione, cum plures ſimul habentur indicationes, ab ea, ſi nihil urgeat, principium capiendum eſt, quæ cauſæ rationem poſſidet. ideo Galenus curationem a uomitu uini permanentis in uentriculo cepit, ſubinde refrigerantibus, & repellentibus, uel puris, uel diſcutientibus miſtis uſus eſt, nouiſſime diſcutientibus. Auicenna cum de dolore capitis agit ab ebrietate, eandem habet ſententiam: & Galenum, cum iuuet aqua tepida epota uomere, interpretatur. Si æger uomere non ualeat, ut uinum in uentriculo crudum permanens, per ſeceſſum educatur: quòd ſi neutrũ fieri poſſit, iubet ut dormiat, donec digeratur quod in eorum ſtomachis continetur de uino. paulo poſt ſubiungit. Deinde fac eos dormire. & paucis interiectis ait. Adminiſtra eis ſomnũ in quantum potes. Hac in curatione duo, quantũ ad rem ſpectat, dilucide uidere licet, unum, quòd ſomnus maxime conueniat, ne dum cum uinum incoctum in ſtomacho permanet, ſed & poſtridie & perendie, quando diſcutientibus oleis utendum eſt: alterum, quòd primo & ſecundo die, non prandium, ſed cæna dumtaxat exhibetur. Cum itaque principalis ſcopus ſit, uapores in capite collectos minuere, ac eorum cauſas amouere; ſi

pauciores

pauciores in uigilia, per ſomnum plures ad caput uapores aſcenderent, uti uigilia iuuaret, ita ſomnus noxius eſſet: et ſi a cæna plures, a prandio pauciores ad caput uapores ferrentur, prandendum potius, quàm cænandum fuiſſet. perperam itaque Galenus, & Auicenna ſomnum, tanquam fructuoſum, cōmodum, & utilem, præcepiſſent, & cænam, neglecto prandio, conſuluiſſent. Reſpondent aduerſarii, non ideo ſomnum laudari, quòd uapores capitis dolorem efficientes, in ſomno reddantur pauciores, & hoc pacto mitior fiat affectus: ſed hanc ob cauſam ſomnum conferre dicunt, quoniā melior ſcilicet fiat uini concoctio: quod Auicennæ uerba manifeſte declarant. dixit enim. Quouſque digeratur quod in eorum ſtomachis continetur de uino. Reſpondent quoque, non propterea ueſperi tantū cibum dari, quòd ita pauciores gignantur in capite uapores, ſed quoniam mane, ob ingeſtam maximam uini quantitatem, dolor intenſius uigeat: concocto uero iam ad ueſperas uino, dolore minus affligente, cibū dare commodum eſt. Prima reſponſio dupliciter refellitur, uno modo, quòd non tantum primo die ſomnus commendatur, quando uinum tum crudū eſt concoquendum, ſed & ſecundo die, & ceteris deinceps diebus ſi morbus amplius perdurauerit: altero, cum principalis hac in curatione ſcopus ſit, uapores in capite collectos minuere, & uinum in ſtomacho crudū permanens, ſi per ſomnum concoqui debeat, plures ad caput ferantur uapores, ſi uero per uigiliam, pauciores: quis erit, qui pro uini crudi concoctione facienda, non potius uigiliam quàm ſomnum eligat? quamuis enim per uigiliam minus proba fiat concoctio; uapores tamen ut ipſi plane concedunt, pauciores quàm in ſomnis ad caput feruntur.

Altera ſua reſponſio clariſſime confutatur : propterea quòd non primo tantum die, cum dolor maxime premit, omittatur prandium, ſed altero quoque die ueſpe re tantum cibus offeratur. Quiſpiam fortaſſe melius re ſpondens dixerit: Somnum hac in re tantopere cōmen dari, ut dolor infeſtans amoueatur, cuius ratione uapores & humores ad caput attrahi ſolent: unde ſomnus dolorem infeſtantem remouens, maius affert hoc nomine præſidium, quàm caput uaporibus opplendo nocumentum. Verum quia non ſolum premente dolore, ſed eo quoque leni, iamque ualde remiſſo, ſomnus præ cipitur, quando pro recta curationis ratione doloris po tius cauſæ, quàm eius ſedationi foret attendendum: di cemus, hac in curatione ſomnum ualde laudari, non ſolum doloris mitigandi ratione, ſed ad eius etiam cau ſas penitus amouendas, & ad capitis halitus, quantum fieri poteſt minuendos. Ex alio rurſus Galeni & Auicennæ loco poteſt opinio mea ſatis corroborari. Galenus curationē docere intendens, hunc in modum ſcribit. Nonnulli enim etiam ſi exiguus quidam in uentriculo, & præſertim ſi in eius orificio humor acris ſit collectus, illico capite dolent, eoque diutius a cibo abſtinentes offendūtur, augeſcit enim ipſis propter inediam

in 2. de cōp. med. ſecundum locos cap. de iis qui ſtomachi uitio capite dolent

» talium humorum prauitas. Curari igitur eos, qui ſic in-
» feſtantur, oportet, nihil capiti admouentes: ſiquidem
» neque ullum peculiarē affectum ſuſtinuit, ſed ab humo
» rum uentriculi uapores prauos excitantiū aſcenſu mole
» ſtatur, ueluti alii ob eiuſmodi humores ſuffuſorum sym
» ptomata incidunt. quæ igitur curatio? noxios uentris hu
» mores quamcelerrime uacuare: uacuantur autem faci-
» le iis, qui ad uomitum procliues ſunt aquæ potu; iis,
» qui ægre uomunt, difficilius: quippe nonnulli, etiam

ſi digitis

" ſi digitis, aut pennis in os dimiſſis, ad uomitum inci-
" tent uentriculum, nihilo plus proficiunt. Talibus igitur
" protinus cibum boni ſucci, & ſtomacho idoneum offer
" re conaberis, ſi fieri poſſit, lotis, ſin minus, ante bal-
" neum; tantum cibi exhibentes, ne, dum lauantur, offen
" dantur. ubi ſe refecerint, (textus græcus habet, ubi cæ
" nauerint) modicum abſinthii poſtero die propinabi-
" tur: eaque uictus ratione reliquo tempore ſuſtentabun
" tur, ut concoctione probe functi, panis momentum cir
" citer horam tertiam, quartam ue aſſumant, aut paulo
" maturius, aut tardius, ut ſatis interualli ſit ad conſue-
" tam balnei horam. qui uero non poſſunt panem citra
" obſonium eſſe, his aut oliuam, aut palmulam, aut uuam
" aut aliquid eiuſmodi dabimus, experientia id, quod
" optimum ipſorum eſt, inuenientes. aliud enim alii ſe-
" cundum naturæ proprietatem melius eſt. Porro, ad pra
" uorum humorũ in uentriculo redundantium tum con-
" coctricis facultatis imbecillitas, tum oris uentriculi in-
" firmitas plurimum conferunt, ſicut etiam ſenſus acrimo
" nia, ad hæc caput eiuſmodi humorum uaporibus ſuſci
" piendis idoneum, quemadmodum non nullis oculi.

Cauſæ itaque doloris huius proximiores erunt, tum praui humores in ore ſtomachi collecti, tum uapores ab his humoribus ſurſum lati, tum caput imbecillum ſuſci piendis uaporibus aptum. Auicenna de dolore capitis ex his cauſis pertractans, ſententiam ſuam loco citato ſumit a Galeno. & quia Galenus quattuor curatrices po nit indicationes, totidem quoque ponit Auicenna. Prima eſt, prauos in ſtomacho redundantes humores uacuare. Altera, rectam uictus rationem inſtituere. Et quoniam duas huius morbi cauſas affert Galenus, ſtomachi ſcilicet, & capitis imbecillitatem, duæ reliquæ cu ratoriæ

1. fen. tertii tract. 2. cap. 27.

ratoriæ ſe offerunt indicationes, caput ſcilicet ne tam facile recipiat,& uentriculum,ut perfectius concoquat, roborare. Quæ de capite uentriculoque corroborando dicuntur, perſpicua ſunt. quod uero ſpectat ad humoris noxii uacuationem,Galenus quidem uoluit eos, qui ad uomitum procliues ſunt, aquæ potu per uomitum uacuari. ſi uero non facile uomant, abſinthiũ poſtero die propinare iubet, interim ſeruata uictus ratione, quam dicemus. Auicenna loquens de noxiis humoribus ſtomachi,dixit. Oportet ergo, ut euacuentur per id,quod eſt eis conueniens, ideſt ſi facile uomant,uomitu; ſin minus, alio conuenienti modo: non ſe limitans ad abſinthium. Sed fortaſſe quiſpiam rationem quæret, cur non primo,ſed poſtero die datur ex abſinthio purgatio. Reſpondebimus, mentem fuiſſe Galeni declarare, non in cuiusque doloris capitis curatione ieiunium, ut Archigenes putabat,conuenire: quinimmo cum dolor ex bilioſis humoribus in ſtomacho collectis excitatur, eo diutius a cibo abſtinentes,offenduntur, quòd augeſcit ipſis propter inediam talium humorum prauitas.Primo igitur die Galenus abſinthium non dedit,ne ex inedia, cum pharmaca ſumuntur oportuna, longe maior læſio ſequeretur. conſimili quoque, fortiorique ratione poſtero die non admouet abſinthium, niſi primo pro con ſuetudine cænauerint. Etenim prætermiſſa præter conſuetudinem cæna, cum a pharmaco quoque ieiunare oporteat, tam longa cibi abſtinentia maximo poſſet eſſe nocumento. Propterea cum uomitu prauos humores educere non licet, protinus cibum tum boni ſucci, tum ſtomacho commodum dari iubet, & cum cænauerint, poſtero die dari abſinthium, ut a ſtomacho bilioſi prauique uacuentur humores. Auicenna quando ratio-

nem uictus ordinat, poſtquam dixit, Et afferatur cibus aggregans ad laudabilitatē eius, quod ab eo prouenit, uirtutem reſolutiuam (melior littera eſſet, confortatiuam) & recipientem digeſtionem, & ſi non poſſint ambæ conditiones haberi, quòd cibus & boni ſucci ſit, & ſtomacho idoneus, ut Galenus dixit, una ſaltem eligatur, & melior earum. poſtea ſubiungit, Et melior quidem hora, in qua cibandus eſt, eſt poſt introitum balnei: id quod etiam ſupra dixerat Galenus. deinde dicit, Vt ſerues aut obſerues eorum cænas: quaſi dicat, cænent omnino pro conſuetudine, ne per inediam prauitas increſcat humorum. Hoc utique modo Galeno plane concors redditur Auicenna, qui ab eo hanc fere totam ſententiam accepit; & cum hoc alii non deprehendiſſent interpretes, in multiplices inciderunt expoſitiones: aliis quidem dicentibus cænam eſſe minuendam, aliis uero ex toto auferendam: quo nihil Galeno pugnantius eſſe poteſt, cuius aduerſus Archigenem ſcopus & propoſitum erat, cibi paucitatem in huius doloris curatione reprobare. Nam cum mane, quando cibus ante balneum dandus eſt, nihil aliud eſſe ſumendū uoluerit Galenus, niſi uel panem tantum, uel etiā cum oliuis, uel uuam, uel eiuſmodi aliquid, quod prodeſſe ſit experientia comprobatum; ſi cæna parcior aut nulla danda foret, utique cibi paucitas hac in curatione cōueniret: quod tamē refellere Galenus ſibi propoſuerat. Cum igitur in huius doloris curatione, quem praui halitus, a ſtomacho ad caput lati pariunt, prandium parcius, cæna plenior accommoda ſit; identidemque in morbo comitiali, ac attonito ſit oſtenſum, nec non etiā in ebrietate: quis non dilucide uidebit, ac iudicabit, prandium parcius, & cænam pleniorem in capitis paſ-

ſionibus

ſionibus omnino conuenire. Quod uero in huius dolo ris curatione, leuius prandere, liberalius cœnare, ſit ex uſu, ex Galeni uerbis ſupraſcriptis latiſſime patet: ſiquidem mane uel ſolum panē, uel etiam oliuas, aut aliquid eiuſmodi offerebat: ueſperi uero cœnam dabat conſuetam, & tantā, ut is, qui capite doleret, cibi paucitate non uteretur. Dixerit fortaſſe quiſpiam, Galenum loco citato non curationem, ſed potius præſeruationem docere, quemadmodum cum ait. Sunt capita, quæ propter arteriarum temperamentū in uertigines (quæ græce ſcotomata uocant) & capitis dolores incidunt, in quibus etiam arterias incidere ſolemus: ſed hoc genus propoſitæ artis limites egreditur. qui tamen ex nimis acuto neruorum ſenſu aſſidue dolent, qui a capite orſi plurima ſui parte os uentris texunt, pars etiā ad reliquum uentrem deſcendit, iis ſane mederi propoſitæ iam artis officium eſt; potius tamen conſilium eſt id agere, quo minus hæc ullo modo incidant, cauendo ne aut bilioſus humor in uentrem prorſus confluat, aut quamcelerrime inde expellatur. atque ut ne prorſus quidē confluat conſulueris, ſi citius cibum exhibeas. ubi enim totius corporis bilioſius temperamentum eſt, uenter imbecillus, utique cibo qui uentrem roboret (ſeu ſtomachum græci uocant) firmari poſtulat. ubi enim ita non proſpicitur, defluunt in eum, quas corpus aceruat ſuperuacuæ ſanies, quos græci icores uocant. Ex quarum uapore nō ſolum capitis dolores nō nullis oboriuntur, ſed etiam ſuffuſorum, quos hypocheones uocant, ſymptomata; aliquibus uero & comitialis conuulſio. horum itaque omnium uniuerſa uictus ratio ad frigidius potius, humidiuſque mutanda eſt. Quod autem in uentrem confluit, id uomitione, ac uentris ſolutione expellendum

6. de ſanit. tuen.

» lendũ eſt. Stomachus uero cibis quidẽ quotidie prius
» quàm bilem contrahat firmandus: purgetur uero medi-
» camentis ex maiore interuallo abſinthii coma, & com-
» poſitione ex aloe, quam picran uocant &c. Verum his
in locis Galeni propoſitum eſſe non ſolum, quo minus
hi dolores incidant docere, ſed etiam quo modo præ-
ſentes amoueantur, tã late patet, ut nulla ulteriori de-
claratione indigere putem. Illud enim nos omnino pro
bare cõtendimus in capitis iam facti doloris amotione
ex prauis a ſtomacho ſurſum latis uaporibus exorti, par
ciore quidem prandio, pleniore uero cæna utendum eſ
ſe. Illud commune dictum, Eſuriant, ſitiant, uigilent
qui rheumata curant, hanc noſtram determinationem
comprobauit: id quod Auicenna quinta tertii cap. de
» cura catarri, in hunc modum dicebat. Neque dormiat — 5. tertii ca. de cura catarri.
» in die, & ſitiat, & famem patiatur, & uigilet quantum
» poteſt: quoniam ſunt initium curæ. Paulo poſt dicit.
» Et oportet etiam ut tolerent ſitim, & frangant eam cum
» commiſtione ſyrupi de papauere, & aquæ. Deinde
» ſubiungit. Et ad ſummum oportet, ut minuant co-
» meſtionem, & potum aquæ. Si quis autem multum ci
bi, potuſque in prandio, parũ in cæna caperet, neque
ſitim, neque famem tota die pateretur, non interdiu
propter prandium plenius aſſumptum, longe minus no
ctu ſuccedente ſomno. ſi uero parum cibi, potuſq; ma-
ne capiant, interdiu uigilabunt, ſitim, famemque pa-
tientur. Fortaſſis aduerſarii dicent, illud commune di-
ctum, non quod ueram ſitim, famemque patiantur, &
illa triſti ſenſatione fatigentur, ſed illud tantummodo
nobis indicare, in catarri curatione parce tum biben-
dum, tum edendum eſſe. Sed quid opus erat Auicen-
nam dicere, Et oportet etiam ut tolerent ſitim, & fran-

gⅼant eam cum commiſtione ſyrupi de papauere, & aquæ. paucitatẽ nanque cibationis, & potus, non eo modo frangendam eſſe, nemo eſt qui neſciat. Et quid opus erat Auicennam ſubiungere, Et ad ſummum oportet ut minorent comeſtionem, & potum, ſi famem ſitimque pati, & cibum potumque minus capere, unum & idem penitus eſſe putant? Quinimmo fieri poſſe nos dicimus, ut quis parce cibum, potumque capiat, & tamen neque ſitim, neque famem patiatur; & contra ſiti, fameque fatigetur, & tamen multam & cibi, & potus accipiat quantitatem. illud ſæpe uidemus, & potiſſimũ contingit, cum quis parum & ſæpe tum comedit, tum bibit: hoc autem eueniet, ſi quis tota die ieiunans ueſpere multum potus, & cibi ſumere cõſueuerit. nedum igitur hac in curatione ſiti, fameque fatigari conuenit, ſed etiam parum comedere, & bibere, plurimum iuuabit. Et cum hæc diuerſa ſint, non eſt uериſimile ueteres unum per aliud intellexiſſe. At quiſpiam fortaſſis interrogabit: Quid utilitatis in catarri curatione triſtis hac in ſiti, fameque ſenſatio poteſt afferre? Certe non aliã, niſi quòd alimenti paucitate tum ex uſu eſſe indicatur cum uigilamus. etenim licet hac in curatione medicus intendat redundantes ſuperfluitates uacuare, atque exiccare, neceſſarius tamen eſt aliquando ſomnus, ut ſpiritus in uigiliis exiccati reficiantur, & humectentur. Cum igitur in catarri curatione nunc exiccare, nunc humectare medicus cogatur, potiſſimumque noctu ex ſomno coactus ſit humectare; neceſſarium eſt, ut interdiu diligenter exiccare procuret. id autem commode fieri non poterit, niſi in prandio paucitate cibi, & potus utendũ cenſeat, ut æger & uigiliis, & cibi, potusque paucitate, tam fame, quàm ſiti fatigatus exiccetur. Quippe ſi plenius

plenius offeratur prandium, æger interdiu noctuq; ſem per humidus reddetur. at cum ſomnus humectet, itidemque plenior cæna faciat, extimeſcet quis, ne ſimul his iunctis plus æquo fiat corpus humidum: id quod ta men nulla ratione timeri debet. Siquidem ſomnus non ex ſe ipſo ſpiritus humectat, ſed quòd in eo melior fiat alimenti concoctio, & reſolutio, quæ per uigiliam fit, prohibeatur. Etenim, ad præter modum pingues extenuandos, a balneo in ieiunio ſomnus adhibetur. huic ſententiæ ſubſcribit Actuarius, qui quando cerebrum ſemper humectare ſibi proponit, alimento diurno trifariam diuiſo, duas in prandio partes, tertiam propinet in cæna.

Dixi quo modo tam in aduerſa, quàm in ſecunda ua letudine cænam prandio copioſiorem dare oporteat: nunc diligenter eſt excutiendũ, nunquid conſueto plus prandere, & minus cænare, tam ægro, quàm ſano, tam iuueni, quàm ſeni, tam libero, quàm in ſeruili uita con ſtituto, priſtinam liceat mutare conſuetudinem. Quòd ueteres conſuetudines non ſint repente permutandæ, clare ſcripſit Hippocrates. Atqui quòd uitio- 2. de rõne uict. in acu. tex. 21.
» ſus tum cibus, tum potus, ſemper ſibi ſimilis ad ſanita
» tem tutior ſit, quàm ſi quis ſubito ad alterum uel melio-
» rem ſe transferat, facile diſcitur, intelligiturque. Gale-
» nus quoque in commento dicit. Magnæ & repenti-
» næ præter conſuetudinem mutationes non paruam ſa-
» nis afferunt læſionem. et in commento præcedentis te-
» xtus dixerat. Si bene ualentibus læſionem afferant re-
» pentinæ uictus ad contraria mutationes, multo magis
» ægrotantibus ipſis. Hippocrates quoque de permutatio
» nibus ad inſueta loquens ait: Sed quòd paulatim fit,
» tutum eſt, tum alias, tum cum ab altero ad alterum tran

ſitus fit. Galenus ait in commento. In hiſce igitur permutationibus quod plurimum exiſtit, atque repente, periculoſum eſt ſatis: quod uero paulatim fit, tutum.

Ex his latiſſime patet repentinas omnes ad inconſueta permutationes cum ſanis, tum magis ægris afferre læſionem. Quòd uero neque paulatim ueteres ſint cõſuetudines permutandæ, Galenus de ſenibus loquens in hunc modum dicere uidetur. Vtilius uero his eſt, & » conſueto opere exercitari, etiam ſi modice noxium ſit: » contra iuuenibus, ea mutare quæ nocent tentandum » eſt, etiam ſi a pueris his maxime inſueuerint. poſſunt » enim eorum uires moderate factam mutationem ſuſti- » nere: ſperarique poteſt, in reliquo uitæ tempore fru- » ctum aliquem eos ex meliori cõſuetudine percepturos. » At ſenex ſi poſſet longo tempore ſenſim malam conſue » tudinem permutare, propterea quòd quo tempore me » liore frueretur habiturus non eſſet, fruſtra laborem in- » ſumeret, non aliter quàm ſi quis artem diſcere quam- » piam octogenarius inciperet. Paulopoſt ait. Ergo neq; » aſſuetudines ipſæ, tametſi prauæ ſunt, diſplicentibus » adhuc ſibi corporibus mutandæ ſunt, (intellige, nec ſen » ſim, nec repente) quin nec per ſummam ſanitatem ſem » per id tentandum, ſed tum cum is cui immutandæ ſunt » a ciuilibus negotiis maxime uacat. Aperte docet hic Gal. neque ſenibus, neque ægris, neque ciuilibus negotiis occupatis, neque ſenſim, neque repente priſtinas eſſe commutandas conſuetudines. Vnde non nulli certiſſime putant eſſe concludendum, ſi quis ſemper aſſuetus eſſet bis die cibum capere, uel æqualiter, uel in prandio pleniorem, huic inſtante ſenectute nec ſenſim, nec repente priſtinam eſſe uariandam conſuetudinem: & quemadmodum ægris, aut in negotioſa uita

5. de ſanit. tuen.

conſtitutis

conſtitutis naturale temperamentũ permutandum eſt nunquam, ita neque his conſuetudo mutanda, cum ſit altera natura. Quod uero ne dum paulatim, ſed repente mutanda ſit interdum conſuetudo, cum plurimis au ctoritatibus, tum uel maxime rationibus, omni luce clarius, firmiſſime concludemus. Hippocrates eos potiſſimũ redaguens medicos, qui languentes ipſos per initia morborum duos, uel tres, uel etiam plures dies inedia ſiccabant, ſubindeque tum ſorbitiones, tum potus exhibebat, ait. Verum mutatio ipſa (dictæ ſcilicet cõſuetæ) bene quidẽ habet non parũ, ſed recte transferenda uenit. Non igitur, ut paulo poſt ait, intempeſtiue neque fortes uaſorum inanitiones moliri, neque cum morbi uigent feruoremque habent, cibum dare, neque repente huc uel illuc in toto negotio quidquam mutare licet. Poſtea ſubiungit, de iis loquens, qui, bis die cibum capere conſueti, ſemel capiunt: & e contra. Nempe his uictus mutatio facta eſt, corpore neque ad robur ut cibos adiicere, neque ad infirmitatem, ut cibos diminuere oporteat, haud quaquam permutato &c. Clare his in locis uult Hippocrates ſi quis febre corripiatur acuta, permutandam eſſe ſui uictus conſuetudinem, modo recte fiat hæc aſſueti uictus immutatio: tum uero recte fiet, ſi neque carnes, neque uinum, ut in ſanitate cõſueuerant, offerantur, ſed uel ptiſana, uel ptiſanæ cremor adhibeatur: ſi nõ, triduano ieiunio languens ſiccabitur, ſi in morbi uigore cibus non dabitur: ſi non, repente de cibatione ad inediam, & contra de inedia ad cibationem tranſitus fiat, ut in ieiunio fieri ſolet triduano. In ſanis uero corpore, neque ad robur, neque ad uirium imbecillitatem permutato, uictus aſſuetudo non neceſſario permutanda uenit. Subitã igitur conſuetu-

2. de rõne uict. in acu. tex. 18.

2. de rõne uict. in acu. tex. 32.

2. de rõne uict. in acu. tex. 35.

dinis immutationem laudat Hipp. in iis, qui morbis corripiuntur: id quod & omnes probi medici laudant, & exequuntnr: ſiquidem ſubito de uino ad aquam, de carnibus ad ptiſanam tranſitus fiat. Siquis uero ſanus ad uirium imbecillitatem permutetur, ut ætate progrediente, iamque ingraueſcente fieri ſolet, non damnat Hippocrates conſuetudinis immutationem. inquit rur
2. ſect. Aph. 50. & 51. ſus Hippocrates. Oportet igitur ad inſueta permutari, idque paulatim, non ſubito, faciendum eſt. Galenus
„ in comm. ſic ait. Quod in fine ſcribitur, in quo conſu-
„ lit transmutari quodam modo ad inconſueta, ſalubris
„ gratia ſecuritatis dictum eſt. eſt enim unica tantum con
„ ſuetudo periculoſa: cum omnes homines inopinatis re
„ rum ſortibus ſubiiciantur. Ne igitur incidamus aliquan
„ do repente in nobis inſueta, ſatius eſſe inquit omnia
„ tentare. Manifeſtum igitur eſt, aſſuetudines & ſubito, & paulatim mutandas eſſe: idque nedum ægris, ſed ſanis, ne dum iuuenibus, ſed in ultima & extrema ſene-
5. de ſanit. tuen. ctute conſtitutis, ex Galeno dilucide comprobatur, cum ait. Similiter igitur ſe habet in cibi tum qualita-
„ te, tum modo, quippe in quibus ſenes ſi breue quip-
„ piam trangreſſi limites ſunt, non leuiter læduntur, cum
„ iuuenes uel ex maximis erroribus minimum noxæ ſen-
„ tiant. Ergo tutius eſt imbecillo ſeni exiguum dare ter
„ die, ſicut Antiochus medicus ſolitus eſt ſe cibare. Idem
„ paulo poſt de Telepho grammatico dicit. Si quis itaq;
„ diu bis die cibum capere cõſueuiſſet, & ad imbecillem
„ ſenectutem deueniſſet, huic ueterem mutare conſuetu
„ tudinem expediret, ac non bis, ſed ter die cibum cape-
„ re conueniret. Hoc idem ſumma conſtantique ratione comprobari poteſt, eo prius aſſumpto, tanquam manifeſto, quòd ex malis medicus eligere minima debet.

Quare

Quare ſi contingat, ut amouere conſuetudinem, lædat, eam uero ſeruare longe magis noxium ſit, absque omni controuerſia conſuetudinem medicus immutabit. nam quæ minus offendunt, eligere ſemper oportet; id autẽ tam languentibus, quàm ſanis, tam iuuenibus, quàm ſenibus accidere ſæpe uidemus. Etenim qui uinum potens bibere diu conſueuerit, ſi in acutam ac uehementem febrem incidat, etſi, præter conſuetudinem bibere aquam, non nihil offendere poſſit, in uini tamen potentis potu perſeuerare, longe maius afferre nocumentum nemo dubitat. Et proinde probi medici omnes, ut ſupra dictum eſt, conuenerunt, ex potu uini ad potum aquæ, ex carnibus ad ptiſanam, uel panẽ ex aqua tranſeundum eſſe. Pari ratione, ſi quis per ætates ſuas bis die cibum capere conſueuerit, & iam ad imbecillem deuenerit ſenectutem, licet fortaſſe ſine labore, ſine læſione uetus conſuetudo uariari non poſſit, eam tamen obſeruare longe deterius eſt, ubi ſenex imbecillus tantum nutrimenti, quantum pro ſui refectione deſideratur, bina concoctione non probe ualeat elaborare. tum enim ſibi ter die cibus dandus eſt, ſicut & conualeſcentibus infirmis dabat Galenus. Cõcluditur igitur, ægris, conualeſcentibus infirmis, ſenibus imbecillis priſtinam fore ex neceſſitate mutandam conſuetudinem. In his tam uariis, ac inuicem fere pugnantibus auctoritatibus, rationem pro determinatione ſequemur, & pro earum conciliatione dicemus cum Galeno, Conſuetudinem acquiſiticiam eſſe naturam, quæ de ſui ſemper indicat conſeruatione, & ſine difficultate, ſine labore, ſine quapiam læſione, tanquam natura quædam cõmutari non poteſt, minoreque cum noxa ſenſim, quàm repente, mutari ſolet: quandoque tum ea mutare medicus compelletur,

7.de morb. curan. c.6

2.de tempe ram.& 8.de de morb.cu ran.in fine.

pelletur & ſenſim, & repente, ut uel maius euitet nocumentum, uel noxa maiorem conſequatur utilitatem: unde non ſequitur, Mutatio cõſuetudinis lædit, igitur mutanda non eſt. nam læſio minor eligitur, ut maior euitetur. at ubi nec maior eſt offenſa cauenda, nec maior nocumento ſequitur utilitas, permutanda uetus eſt conſuetudo nunquam, multoque minus tum permutanda uenit, cum nedum commoditas, ſed inde maior ſequitur offenſa. His ita ſe habentibus, omnes concordan

2. de rõne uict. in acu. tex. 21.

tur auctoritates. Hipp. in ea auctoritate, Antiqui, quod uitioſus tum cibus, tum potus &c. de ſanis loquitur, in quibus aperte patet, uictum conſuetum ſubito, nulla re cogente, mutare nocuum eſſe. In commentis uero Galeni ſubinde citatis, magnas & repentinas præter conſuetudinẽ mutationes ſanis & magis ægris læſionem afferre docet: eas tamen fieri non debe

2. ſect. Aph. 50. & 51.

re, nec ſequitur, nec uerum eſt. Quod poſtea dixit Hippocrates, Permutationes ad inconſueta repentinas eſſe periculoſas, & ſenſim factas eſſe tutiores, uero uerius eſſe, nemo eſt qui neſciat. Quæ uero ſubinde Gale

5. de ſanit. tuen.

ni citatur auctoritas, multum difficultatis, & laboris afferre uidetur: cum iuuenes malas pedetentim mutare conſuetudines conſulat, & contra ſenes, etiam quòd id paulatim facere poſſint, prohibeat. Verum ſi quis diligentius conſideret, Galeni ſententiã clariſſimam eſſe deprehendet. Si quis enim ſenex, uel quinquagenarius, ueterem ſuam commutare conſuetudinem uelit: certe ſine labore, ſine quapiam læſione facere non ualebit: ubi nulla re cogente permutata ſenſim conſuetudine, ſenex ille non maiore quàm fuerit læſio, frueretur utilitate, proculdubio laborem illum fruſtra ſumpſiſſet: non aliter quàm ſi quis artem diſcere quampiam octogenarius

genarius inciperet. De conſuetudine exercitationum in ſenibus uarianda loquitur ibidem Galenus. & cum inſolitæ exercitationes fortiores ſemper expoſtulent uires, in ſenibus autem maior aſſidue fiat imbecillitas; non erunt in ipſis ueteres exercitationum aſſuetudines immutandæ: ubi uero res urgeret, uel ut maior euitaretur noxa, uel certe maior nos promoueret utilitas, prout in conſuetudine modi uictus mutanda cõtingit, utique tum ſenibus aſſuetudinem uariare licebit. Cum itaque ſenibus paucus inſit calor innatus, nec tantũ cibi, ut iuuenes, concoquere ualeant; eis omnino nutrimentum minuere oportet, quod dum iuuenes eſſent, ſumere conſueuerant. id quod his uerbis dicebat Hippocrates. Senibus paucus calor ineſt: paucis itaque fomentis indigent. Cogimur igitur minus conſueto ſenibus alimentum dare, & ita ueterem conſuetudinem uariare, ut aſſiduam nutrimenti cruditatẽ fugiamus, quemadmodum ſenibus quoque imbecillis ter die cibum dare compellimur. Et cum ſit omnino nutrimentum diminuendum, uel prandium ſolummodo, uel cænã, uel ambo minuere oportet: ſi alterũ dumtaxat extenuandum ſit, ſatius eſſe prandium, quàm cænam remittere, ex iis, quæ ſupra declarata ſunt, latiſſime patet. neque melius eſt ambo minuere, cum alteram dumtaxat conſuetudinem, quàm duas, uariare præſtet. Quòd ſi cænam quoque diminuere cogeremur, quoniam conſuetam cibi quantitatem ſtomachus elaborare non poſſet, utique prandium plus, cænam minus remitteremus: quæ poſtea docet Galenus de languentibus, & de ciuilibus negotiis occupatis, quòd ipſis non ſint immutandæ conſuetudines, pariter intelligendum eſt, niſi quippiam cogat, aut certe læſione maior ſperetur utilitas.

1. ſect. Aph. 14.

Cum

Cum ex dictis latiſſime pateat potiorem indicari conſuetudinem, cænã prandio pleniorem capere: cumque iuuenes poſſint, & debeant aſſuetudinem malam ſenſim permutare, ut ex quinto de tuenda ſanitate ſupra dictum eſt; ſenes uero cogantur aſſuetum uictum mutare ut demonſtrauimus: certiſſime & clariſſime ſequitur, quòd tam iuuenes, quàm ſenes, qui conſueti ſunt uel æqualiter prandere, & cænare, uel prandium cæna plenius accipere, ad meliorem ſe conſuetudinem ſenſim permutare debent; ac in ultima ſenectute, cum ſenes imbecilli ſunt, ter die cibum capere, melius eſſe cum Galeno collaudamus. id quod etiam in conualeſcentibus obſeruare oportet.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

[illegible] by Google